

Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırma ve İncelemeler X

Editörler

Egemen HANIMOĞLU

İbrahim ÖZCANLI

© Copyright 2025

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi AŞ'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN	Sayfa ve Kapak Tasarımı
978-625-375-851-6	Akademisyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı	Yayıncı Sertifika No
Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırma ve İncelemeler X	47518
Editörler	Baskı ve Cilt
Egemen HANIMOĞLU ORCID iD: 0000-0001-7734-013 İbrahim ÖZCANLI ORCID iD: 0000-0002-3146-6167	Vadi Matbaacılık
Yayın Koordinatörü	Bisac Code
Yasin DİLMEN	SOC000000
	DOI
	10.37609/akya.3974

Kütüphane Kimlik Kartı
Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırma ve İncelemeler X / ed. Egemen Hanımoğlu, İbrahim Özcanlı.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2025.
293 s. : tablo, grafik, şekil. ; 160x235 mm.
Kaynakça var.
ISBN 9786253758516

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi AŞ

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖN SÖZ

Akademisyen Yayınevi yöneticileri, yaklaşık 35 yıllık yayın tecrübesini, kendi tüzel kişiliklerine aktararak uzun zamandan beri, ticarî faaliyetlerini sürdürmektedir. Anılan süre içinde, başta sağlık ve sosyal bilimler, kültürel ve sanatsal konular dahil 3800’ü aşkın kitabı yayımlamanın gururu içindedir. Uluslararası yayınevi olmanın alt yapısını tamamlayan Akademisyen, Türkçe ve yabancı dillerde yayın yapmanın yanında, küresel bir marka yaratmanın peşindedir.

Bilimsel ve düşünsel çalışmaların kalıcı belgeleri sayılan kitaplar, bilgi kayıt ortamı olarak yüzlerce yılın tanıklarındır. Matbaanın icadıyla varoluşunu sağlam temellere oturtan kitabın geleceği, her ne kadar yeni buluşların yörüngesine taşınmış olsa da, daha uzun süre hayatımızda yer edineceği muhakkaktır.

Akademisyen Yayınevi, kendi adını taşıyan **“Bilimsel Araştırmalar Kitabı”** serisiyle Türkçe ve İngilizce olarak, uluslararası nitelik ve nicelikte, kitap yayımlama sürecini başlatmış bulunmaktadır. Her yıl mart ve eylül aylarında gerçekleşecek olan yayımlama süreci, tematik alt başlıklarla devam edecektir. Bu süreci destekleyen tüm hocalarımıza ve arka planda yer alan herkese teşekkür borçluyuz.

Akademisyen Yayınevi A.Ş.

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1	Göç, Kimlik ve Kültürel Etkileşim..... 1 <i>Aybüke BÜYÜKKAĞNICI</i>
Bölüm 2	Psikososyal Gelişimsel Kırılganlık Bağlamında Adölesan Gebelikler.....23 <i>Büşra BAYGIN</i> <i>Gülsüm ÇAMUR</i>
Bölüm 3	Dijital Yorgunluğun Gelecek Perspektifi: Yapay Zeka, Otomasyon ve Dijital Yorgunluğun Evrimi39 <i>Aynur ŞEN</i>
Bölüm 4	Dijital Çağda Dönüşen Çocukluk ve Çocuk Koruma Sistemlerinde Paradigma Değişimi Gerekliği59 <i>Bilge TÜRKOĞLU</i>
Bölüm 5	Travma Bilgili Uygulama Sürecinde: Çocuk.....73 <i>Gökhan YANAR</i>
Bölüm 6	Çocuk Suçluluğu ve Yaş Küçüklüğü97 <i>Betül Asena SÖNMEZ</i>
Bölüm 7	Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşması: Önemi, Seyri ve Sonuçları.....107 <i>Özkan GÖKCAN</i>
Bölüm 8	Türkiye’de Ekonomi Politika Belirsizliği ve Jeopolitik Riskin Doğrudan Yabancı Yatırım Giriş-Çıkışları Üzerine Etkileri.....123 <i>Selim DEMEZ</i>
Bölüm 9	İş Yerinde Nezaketsizliğin Yeni Yüzü: Siber Nezaketsizlik139 <i>Mehmet ÖZTÜRK</i>
Bölüm 10	Osmanlı Devleti’nde Modern Ortaöğretimin İnşası: Rüştîyelerin Kuruluşu ve Gelişimi.....153 <i>Turgut SUBAŞI</i>
Bölüm 11	Mutluluk Ekonomisine Yaşam Memnuniyeti Dinamikleriyle Birey, Toplum ve Kamu Temelli Yaklaşım.....165 <i>Tuğba İBİK</i> <i>Serdar ÖZTÜRK</i>
Bölüm 12	Modern Dünyada Tarih Öğretimi187 <i>İbrahim ÖZCANLI</i>

İçindekiler

Bölüm 13	Sağlık Ekonomisinde Davranışsal İktisat: Zihinsel Muhasebe Hatası ve Farmakoeкономи195
	<i>Sümeyye GÖKÇENOĞLU</i>
Bölüm 14	Afet Hazırlığının Kavramsal Çerçevesi ve Gerekliliği.....215
	<i>Sezai DEMİRDELEN</i>
Bölüm 15	II. Meşrutiyet’in İlan Süreci225
	<i>İbrahim ÖZCANLI</i>
Bölüm 16	Psikolojik İyi Oluş: Kavramsal Temeller, Kuramsal Yaklaşımlar ve Güncel Araştırma Bulguları233
	<i>Egemen HANIMOĞLU</i>
Bölüm 17	Dijital Çağda Tüketime Dönüşümü: Paylaşım Ekonomisi Üzerine Bir Literatür Taraması.....261
	<i>Selim YENEN</i>
Bölüm 18	Türkiye’de Balık İsimlendirmesi: Bilimsel ve Yerel Yaklaşımlar269
	<i>Ömer Tuğrul KARA</i>
	<i>Suat DİKEL</i>

YAZARLAR

Büşra BAYGIN

Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Dr. Aybüke BÜYÜKKAĞNICI

Sosyal Hizmet Uzmanı, Ankara Yüksek Güvenlikli Adli Psikiyatri Hastanesi

Prof. Dr. Gülsüm ÇAMUR

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü

Doç. Dr. Selim DEMEZ

Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Öğr. Gör. Sezai DEMİRDELEN

Ardahan Üniversitesi, Nihat Delibalta Gölle Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü

Prof. Dr. Suat DİKEL

Çukurova Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Su Ürünleri Yetiştiriciliği Bölümü

Doç. Dr. Özkan GÖKCAN

Munzur Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Dr. Sümeyye GÖKÇENOĞLU

Erzurum Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Egemen HANIMOĞLU

Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

Dr. Tuğba İBİK

Bağımsız Araştırmacı

Prof. Dr. Ömer Tuğrul KARA

Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

Öğr. Gör. Dr. İbrahim ÖZCANLI

Çukurova Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü

Öğr. Gör. Dr. Mehmet ÖZTÜRK

Adıyaman Üniversitesi, Kahta Meslek Yüksekokulu, Seyahat-Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü

Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

Doç. Dr. Bilge TÜRKOĞLU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü

Dr. Gökhan YANAR

Samsun Eğitim ve Araştırma Hastanesi

Öğr. Gör. Betül Asena SÖNMEZ

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

Dr. Aynur ŞEN

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim ve Strateji Doktora Programı

Doç. Dr. Turgut SUBAŞI

Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü

Öğr. Gör. Dr. Selim YENEN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Ula Ali Koçman Meslek Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü

Bölüm 1

GÖÇ, KİMLİK VE KÜLTÜREL ETKİLEŞİM

Aybüke BÜYÜKKAĞNICI¹

GİRİŞ

Göç, tarih boyunca toplumların demografik yapısını, kültürel örüntülerini ve kimlik oluşum süreçlerini dönüştüren çok boyutlu bir olgudur. Küreselleşme, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesiyle göç, yalnızca nüfus hareketliliği değil, sosyal, kültürel ve psikolojik dönüşümlerin de yaşandığı kapsamlı bir süreç haline gelmiştir. Farklı kültürlerden bireylerin bir arada yaşaması kültürel çeşitliliği artırırken kimlik, aidiyet ve uyum gibi kavramların yeniden tartışılmasını zorunlu kılmakta, ulus devletlerin homojenlik anlayışını dönüştürmektedir.

Kimlik, bireylerin ve toplulukların kendilerini tanımlama biçimini belirleyen çok katmanlı bir inşa sürecidir. Bireyin kendini nasıl gördüğü ile toplumun onu nasıl tanımladığı arasındaki etkileşimi içerir (Bilgin, 2007; Güvenç, 2010). Göç bu etkileşimi kırılanaştırarak yeniden müzakere edilmesine yol açmakta, zorunlu ya da gönüllü göç hareketleri hibrit kimlikler, çoklu aidiyetler ve kimlik krizleri yaratabilmektedir (Bhabha, 1994; Portes & Rumbaut, 2001). Göç aynı zamanda kültürleşme süreçlerini tetikler. Farklı kültürel geçmişe sahip bireylerin karşılaşması gündelik pratiklerden değer sistemlerine kadar geniş bir alanda çift yönlü kültürel dönüşüm yaratır (Redfield, Linton & Herskovits, 1936). Berry'nin (1997, 2005) kültürleşme modeli, göçmenlerin asimilasyon, entegrasyon, ayrışma ve marjinalleşme gibi stratejilerle yeni toplumla ilişkilerini yeniden kurduklarını göstermektedir. Küreselleşmenin etkisiyle kültürel karışım görünür hale gelmiş, hibrit kimlik ve melez kültür kavramları sosyal bilimlerde daha önemli bir yer edinmiştir (Kaya, 2014).

Göçün psikolojik etkileri de belirgindir. Kültürel şok, yabancılık, yalnızlık, kimlik karmaşası, ekonomik belirsizlik ve ayrımcılık göçmen ruh sağlığını olumsuz etkiler (Şahin, 2001; Balcıoğlu & Samuk, 2002). Sosyal destek ağlarının

¹ Dr. Sosyal Hizmet Uzmanı, Ankara Yüksek Güvenlikli Adli Psikiyatri Hastanesi, aybuke.kaplan@saglik.gov.tr, ORCID iD: 0000-0003-0383-7546

artıran çalışmalar, makro düzeyde ise kapsayıcı sosyal politikalar ve savunuculuk faaliyetleri göçmenlerin güçlendirilmesine ve toplumsal uyumun desteklenmesine katkı sağlamaktadır. Bu çok düzeyli yaklaşım, göçün karmaşık yapısının bütüncül bir anlayışla ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Sonuç olarak göç, kimlikten kültüre, psikolojiden sosyal yapıya kadar geniş bir alanda çok yönlü dönüşümler yaratan bir süreçtir. Göçmenlerin kimlik inşası, kültürel uyumu ve psikolojik iyi oluşu hem bireysel deneyimlerin hem de toplumsal koşulların etkileşimiyle şekillenir. Bu nedenle göç olgusunu anlamak, yalnızca bireysel hikâyeleri değil, aynı zamanda kültürel etkileşim biçimlerini, toplumsal kabul dinamiklerini ve politik yapıların etkilerini bir arada değerlendirmeyi gerektirir. Çalışmanın ortaya koyduğu üzere göç, toplumların kültürel zenginliğini artıran yaratıcı bir süreç olabileceği gibi, eşitsizlikler, ayrımcılık ve kimlik çatışmaları nedeniyle kırılğanlıklar üreten bir deneyim haline de gelebilir. Bu doğrultuda kapsayıcı, insan hakları temelli ve kültürel çeşitliliği gözetten politikalar, göçmenlerin hem bireysel hem toplumsal düzeyde güçlenmesini sağlayarak daha uyumlu ve çok kültürlü toplumların oluşmasına katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- Ager, A., & Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166–191. Doi: 10.1093/jrs/fen016
- Akalın, Ş. H. (2015). Türk dünyasında ortak iletişim dili ve Tofik Hacıyev. *Türkolojiya*, 2015, 129–133.
- Alba, R., & Foner, N. (2015). Strangers no more: Immigration and the challenges of integration. *International Migration Review*, 49(1), 112–134.
- Alba, R., & Nee, V. (2003). *Remaking the American mainstream: Assimilation and contemporary immigration*. Cambridge: Harvard University Press.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley.
- Andersson, R. (2021). Immigrant artists in Swedish cultural life. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(5), 1123–1140.
- Balcıoğlu, İ., & Samuk, F. (2002). Göç ve ruh sağlığımız. İ. Balcıoğlu (Ed.), *Medikal ve psikososyal açıdan göç olgusu* içinde (s. 40). Alfabe Basım Yayın.
- Bauman, Z. (2016). *Küreselleşme-toplumsal sonuçları* (A. Yılmaz, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinali 1998'de yayımlandı)
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497–529. Doi: 10.1037/0033-2909.117.3.497
- Benet-Martínez, V., & Haritatos, J. (2005). Bicultural identity integration (BII): Components and antecedents. *Journal of Personality*, 73(4), 1015–1050. Doi: 10.1111/j.1467-6494.2005.00337.x
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5–34. Doi: 10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697–712. Doi: 10.1016/j.ijintrel.2005.07.013
- Berry, J. W., Phinney J. S., Sam D. L., & Vedder P. (2006). *Immigrant youth in cultural transition*. Psychology Press.
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. Routledge.

- Bhugra, D. (2004). Migration and mental health. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 109(4), 243–258. Doi: 10.1046/j.0001-690X.2003.00246.x
- Bilge, A. Z. (2016). Kültürleşme kavramı. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(30), 75–92.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik inşası*. Aşina Kitaplar.
- Branco, I. (2018). Media and language in Nepalese immigrants. K. H. Karim & A. Al-Rawi (Eds.), *Diaspora and media in Europe* içinde (s. 147–164). Palgrave Macmillan.
- Branscombe, N. R., Schmitt M. T., & Harvey R. D. (1999). Perceiving discrimination. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(1), 135–149. Doi: 10.1037/0022-3514.77.1.135
- Cicourel, A. (1982). *Living in two cultures*. Gower.
- Cohen, R. (2008). *Global diasporas* (2. basım). Routledge.
- Cronin, M. (2019). Multilingualism in migrant literature. *Translation Studies*, 12(2), 145–162.
- Çağırkan, B. (2016). Göç, hibrit kimlik ve aidiyet. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 2613–2623.
- Eisenbruch, M. (1991). Cultural bereavement. *Social Science & Medicine*, 33(6), 673–680. Doi: 10.1016/0277-9536(91)90021-4
- Erdoğan, M. M. (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Evlioğlu Gezer, E. (2022). *Ulusötesi sinemada göç politikaları* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ege Üniversitesi.
- Fien, F. (2010). Almanya'daki Türkler entegrasyon ve gettolaşma. 16 Mayıs 2025 tarihinde <http://www.konrad.org.tr/Medya%20Mercek/13faruk.pdf> adresinden erişildi.
- Georgiou, M. (2006). *Diaspora, identity and the media*. Hampton Press.
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis*. Harvard University Press.
- Gül, V., & Kolb, S. (2009). Kültürel uyum ve iki kültürlülük. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20, 138–143.
- Güvenç, B. (2010). *Türk kimliği*. Boyut Yayıncılık.
- Güvenç, B. (2017). *Kültürün ABC'si*. Yapı Kredi Yayınları.
- Hainmueller, J., & Hopkins D. J. (2014). Public attitudes toward immigration. *Annual Review of Political Science*, 17, 225–249. Doi: 10.1146/annurev-polisci-102512-194818
- Hall, S. (1996). Who needs identity? S. Hall & P. du Gay (Eds.), *Questions of cultural identity* içinde (s. 1–17). Sage.
- Hargreaves, A. (2020). Postcolonial cinema in France. *French Cultural Studies*, 31(3), 287–302.
- Heath, A., & Cheung, S. Y. (2007). *Unequal chances*. Oxford University Press.
- Hiott, A. E., Grzywacz J. G., Davis S. W., Quandt S. A., & Arcury T. A. (2008). Migrant farmworker stress. *The Journal of Rural Health*, 24, 32–39.
- Holton, R. (2000). Globalization's cultural consequences. *The Annals of the AAPSS*, 570(1), 140–152.
- Hovey, J. D., & Magaña C. G. (2002). Migrant farmworker stress. *The Journal of Psychology*, 136(5), 493–513.
- ILO. (2001). *International migration, racism, discrimination and xenophobia*. ILO.
- İçduygu, A., & Şimşek, D. (2016). Syrian refugees in Turkey. *Migration Letters*, 13(3), 339–355.
- Kan, K., & Kanmaz M. (2022). Küreselleşme ve göç. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47, 59–73.
- Karaman, T. (2023). *Göçmenlerde benlik ve kimlik sunumu* [Yayımlanmış yüksek lisans tezi]. KMÜ.
- Kaya, A. (2014). Türkiye'de göç ve uyum tartışmaları. *İdeal Kent*, 14, 11–28.
- Kaya, A. (2017). Populism and heritage. *Cultural Sociology*, 11(4), 523–539.
- Koopmans, R. (2013). Multiculturalism and immigration. *Annual Review of Sociology*, 39, 147–169. Doi: 10.1146/annurev-soc-071312-145630
- Levitt, P., & Glick Schiller N. (2004). Simultaneity. *International Migration Review*, 38(3), 1002–1039.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akınhay & D. Kömürcü, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mercer, K. (2018). Diaspora art and cultural hybridity. *Art Journal*, 77(4), 56–73.
- Musterd, S. (2005). Social and ethnic segregation. *Journal of Urban Affairs*, 27(3), 331–348.

- Nguyen, A. M. D., & Benet-Martínez V. (2013). Biculturalism and adjustment. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(1), 122–159.
- Norton, B. (2000). *Identity and language learning*. Longman.
- Ölçekçi, H. (2020). Dijital iletişim ve kültürel etkileşim. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 50, 146–163.
- Özmete, E., Yıldırım H., & Duru S. (2018). Zenofobi ölçeği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40(2), 191–209.
- Pager, D., & Shepherd H. (2008). The sociology of discrimination. *Annual Review of Sociology*, 34, 181–209.
- Pascoe, E. A., & Smart Richman L. (2009). Discrimination and health. *Psychological Bulletin*, 135(4), 531–554.
- Phillips, D. (2006). Parallel lives? *Housing Studies*, 21(1), 25–48.
- Phinney, J. S. (1990). Ethnic identity. *Psychological Bulletin*, 108(3), 499–514.
- Phinney, J. S. (2003). Ethnic identity and acculturation. K. M. Chun et al. (Eds.), *Acculturation içinde* (s. 63–81). APA.
- Phinney, J. S., & Ong A. D. (2007). Ethnic identity. *Journal of Counseling Psychology*, 54(3), 271–281.
- Portes, A., & Rumbaut R. G. (2001). *Legacies*. University of California Press.
- Portes, A., & Rumbaut R. G. (2014). Immigrant America. *American Journal of Sociology*, 120(2), 586–624.
- Ray, K. (2018). Ethnic foodscapes. *Urban Studies*, 55(8), 1738–1754.
- Reardon S. F., & Owens A. (2014). 60 years after Brown. *The Annals of the AAPSS*, 657(1), 1–14.
- Redfield, R., Linton, R., & Herskovits M. J. (1936). Memorandum on acculturation. *American Anthropologist*, 38(1), 149–152.
- Rumbaut, R. G. (2008). Second generation. *The Annals of the AAPSS*, 620(1), 196–236.
- Safi, M. (2010). Life satisfaction. *European Sociological Review*, 26(2), 159–176.
- Saygın, S., & Hasta D. (2018). Göç, kültürleşme ve uyum. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(3), 312–333.
- Stokes, M. (2020). Music and migration. *Ethnomusicology Forum*, 29(1), 3–21.
- Suárez-Orozco C., Motti-Stefanidi F, Marks A., & Katsiaficas D. (2018). Adaptation of immigrant-origin youth. *American Psychologist*, 73(6), 781–796.
- Sundquist, J., Bayard-Burfield L., Johansson L. M., & Johansson S. E. (2000). Acculturation and distress. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 188(6), 357–365.
- Şahin, C. (2001). Göçün psikolojik etkileri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 57–67.
- Şen, A. (2021). Turkish cultural impact. *International Migration Review*, 55(1), 89–112.
- Tajfel, H., & Turner J. C. (1986). Social identity theory. S. Worchel & W. Austin (Eds.), *Psychology of intergroup relations içinde* (s. 7–24). Nelson-Hall.
- Tanrıbilir, R. N. (2010). Reklamlarda melez kültür [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Torres, S. (2019). Elderly immigrants and mental health. *Aging & Mental Health*, 23(2), 129–140.
- Tuzcu, A., & Bademli K. (2014). Göçün psikososyal boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1), 56–66.
- Verkuyten, M., & Yildiz A. A. (2007). National disidentification. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(10), 1448–1462.
- Vertovec, S. (2007). Super-diversity. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1024–1054.
- Vertovec, S. (2019). Talking around super-diversity. *Ethnic and Racial Studies*, 42(1), 125–139.
- Ward, C., & Kennedy A. (1994). Acculturation strategies. *International Journal of Intercultural Relations*, 18(3), 329–343.
- Wessendorf, S. (2013). Commonplace diversity. *Identities*, 20(4), 407–422.
- Wessendorf, S. (2020). Festival participation. *Sociology*, 54(2), 345–362.
- Yuval-Davis, N. (2006). Belonging. *Patterns of Prejudice*, 40(3), 197–214.

- Zagefka, H., & Brown R. (2002). Acculturation strategies. *European Journal of Social Psychology*, 32(2), 171–188.
- Zhou, M., Lee J., Vallejo J. A., Tafoya-Estrada R., & Xiong Y. S. (2008). Success attained, deterred and denied. *The Annals of the AAPSS*, 620(1), 37–55.
- Zukin, S. (2019). Urban cultural diversity index. *Journal of Urban Affairs*, 41(3), 423–439.

Bölüm 2

PSİKOSOSYAL GELİŞİMSEL KIRILGANLIK BAĞLAMINDA ADÖLESAN GEBELİKLER

Büşra BAYGIN¹
Gülsüm ÇAMUR²

GİRİŞ

Adölesan dönem, bireyin yaşam çizgisinde 10-19 yaş arasını kapsayan hem fizyolojik hem de psikolojik değişim ve dönüşümün en fazla yaşandığı dönemdir. Erikson'un psikososyal gelişim kuramı kapsamında ise kimliğe karşı rol karmaşasının yaşandığı dönem olarak nitelendirilir ve insanın yaşamındaki sekiz gelişim ve kriz evresinden biri olarak kabul edilir. Bu dönemde yaşanan adölesan gebelik olarak adlandırılan durumlar günümüzde devam eden bir sorun olarak kendini göstermektedir. Birey çocukluktan yetişkinliğe doğru geçmeye başladığı bu dönemde daha gelişmiş akıl yürütme ve benlik kalıpları kazanmaktadır. Adölesan dönemin bir kimlik oluşturma evresi olmasının yanında birey için birçok tehlike ve riskleri de beraberinde getirmektedir. Çünkü birey bu dönemde yaşadığı bütün karmaşaların yanında cinsel ve psikososyal olarak gelişmekte, kimlik gelişimi devam etmekte ve sosyal işlevselliğini de kazanmaktadır. Bu sebeple yaşamın bu dönemi bireyin sonraki hayatının işlevselliği için oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Aynı dönemde bir adölesan gebelik yaşanması durumunda bireyin bütün karmaşa ve kimlik rollerinin üzerine gebelik ve annelik rolleri de dahil olmakta ve var olan karmaşayı ve gelişim sürecinin zorluğunu katlayarak büyötmektedir. Psikososyal gelişim kuramı çerçevesinden ele alındığında bireyin benlik algısının oluştuğu bu kritik süreçte adölesan gebelikler bireyin kimlik oluşumunu ve psikososyal gelişimini sekteye uğratan büyük bir sorun haline gelmektedir.

¹ Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, busrabygn@gmail.com, ORCID iD: 0009-0007-8656-2942

² Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, gceduyan@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-5116-2462

3. ‘Ben kimim, ne istiyorum’ sorularına verdiği cevapları değerlendirerek psikososyal gelişim bağlamında gereksinimlerini belirleme
4. Aile ve akran ilişkileri hakkında bilgi edinerek çatışma, dışlanma veya baskı olması durumunu değerlendirme
5. Adölesan bireyin gereksinimleri doğrultusunda benlik saygısı ve kendini gerçekleştirme yönelik yukarıdaki Tablo 1’de belirtilen müdahale yöntemlerini planlama

Adölesan gebeliği olan bireye planlanan uygun müdahale kapsamında bireyin maruz kalabileceği olumsuzluklar için koruyucu/önleyici, kimlik gelişimi ve benlik saygısı kazanımı için geliştirici/güçlendirici, ortaya çıkan sorunları için ise tedavi edici/iyileştirici sosyal hizmet uzmanı rollerinin uygulanması adölesan gebeliklerde yapılacak sosyal hizmet müdahalesi doğrultusunda genel çerçeveyi oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Celep, G., Gürçağlar, A. A., Erdoğan, Y., & Kara, F. O. (2019). Ergen gebeliklere genel bir bakış, tek merkez deneyimi: Amasya Eğitim ve Araştırma Hastanesi. *Güncel Pediatri*, 17(3), 400–411.
- Diabelková, J., Rimárová, K., Dorko, E., Urdzik, P., Houžvičková, A., & Argalášová, L. (2023). Adolescent pregnancy outcomes and risk factors. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(5), 4113.
- Duyan, V. (2003). Sosyal hizmetin işlev ve rolleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(2).
- Erikson, E. H. (1968). *Youth and crisis*. New York: W. W. Norton & Company.
- Erikson, E. H. (2023). *İnsanın 8 evresi* (4. Baskı) (G. Akkaya, Çev.). İstanbul: Okuyan Us Yayınevi.
- Eryılmaz, A. (2011). Yaşam boyu gelişim yaklaşımı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 3(1), 49–66.
- Ghose, S., & John, L. B. (2017). Adolescent pregnancy: An overview. *International Journal of Reproduction, Contraception, Obstetrics and Gynecology*, 6(10), 4197–4203.
- Gürses, İ., & Kılavuz, M. Â. (2011). Erikson’un psiko-sosyal gelişim dönemleri teorisi açısından kuşaklararası din eğitimi ve iletişiminin önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 153–166.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE). (2014). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2018 (TNSA-2018)*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü; T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK.
- McLeod, S. (2008). *Erik Erikson’s stages of psychosocial development*. Simply Psychology. (25.10.2025 tarihinde <https://www.simplypsychology.org/wp-content/uploads/simplypsychology.org-Erik-Eriksons-Stages-of-Psychosocial-Development.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
- Pietras, J., Jarzabek-Bielecka, G., Mizgier, M., & Markowska, A. (2024). Adolescent pregnancy – Medical, legal and social issues. *The Journal of Maternal-Fetal & Neonatal Medicine*, 37(1).
- Rasheed, S., Abdelmonem, A., & Amin, M. (2011). Adolescent pregnancy in Upper Egypt. *International Journal of Gynaecology and Obstetrics*, 112(1), 21–24.
- Sheafor, B. W., & Horejsi, C. R. (2016). *Sosyal hizmet uygulaması: Temel teknikler ve ilkeler*. (3. Baskı). Ankara: Nika Yayınevi.
- Singh, J. A., Siddiqi, M., Parameshwar, P., & Chandra-Mouli, V. (2019). World Health Organization guidance on ethical considerations in planning and reviewing research studies on sexual and reproductive health in adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 64(4), 427–429.

- Şahin, F., & Küçük, L. (2021). Adölesan gebelerde kültürel faktörler ve distresin, psikososyal sağlık üzerine etkilerinin incelenmesi. *Medical Research Reports*, 4(3), 3–17.
- Tekin, H. H. (2020). *Çocukluk çağı travmalarının öteki yüzü: Adölesan gebelik* (Yayın No. 60). Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). *Güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuk istatistikleri, 2023*. Türkiye İstatistik Kurumu.
- Wilson-Mitchell, K., Bennett, J., & Stennett, R. (2014). Psychological health and life experiences of pregnant adolescent mothers in Jamaica. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 11(5), 4729–4744.
- World Health Organization. (2019). *Adolescent health: The missing population in universal health coverage*. World Health Organization.
- World Health Organization. (2019). *Adolescent pregnancy: Evidence brief*. World Health Organization.

Bölüm 3

DİJİTAL YORGUNLUĞUN GELECEK PERSPEKTİFİ: YAPAY ZEKA, OTOMASYON VE DİJİTAL YORGUNLUĞUN EVRİMİ

Aynur ŞEN¹

GİRİŞ

Dijital dönüşüm; üretimden hizmet sektörüne, iletişimden yönetime kadar birçok alanda çalışma biçimlerini yeniden tanımlamaktadır. Bu dönüşümün doğal sonuçlarından biri olan dijital yorgunluk, çalışanların yoğun teknoloji kullanımına bağlı olarak yaşadığı fiziksel, bilişsel ve duygusal tükenme durumunu ifade eder (Akgün, 2023). Uzaktan ve hibrit çalışma modellerinin yaygınlaşması, ekran temelli iletişimin artması, dijital bildirim yükünün yükselmesi ve yapay zekâ tabanlı sistemlerin günlük iş süreçlerine entegre edilmesiyle dijital yorgunluk günümüz iş yaşamının en belirgin psikososyal risk unsurlarından biri haline gelmiştir (Smith & Patel, 2021).

Bu bölümde dijital yorgunluğun tarihsel gelişimi ve mevcut yapısı ele alınmakta; ardından yapay zekâ ve otomasyonun dijital yorgunluğun geleceğini nasıl şekillendireceğine dair kapsamlı bir perspektif sunulmaktadır. Bölüm, özellikle insan kaynakları yönetimi açısından dijital yorgunluğun ne şekilde yeni politika ve stratejiler gerektirdiğini tartışmayı amaçlamaktadır.

2. DİJİTAL YORGUNLUK: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Dijital yorgunluk, modern çalışma yaşamının ve gündelik dijital etkileşim pratiklerinin giderek yoğunlaştığı bir dönemde ortaya çıkan, çok boyutlu bir tükenmişlik olgusudur. Kavram yalnızca fiziksel veya bilişsel semptomlarla sınırlı olmayıp toplumsal, psikolojik ve örgütsel düzeylerde etkiler yaratan karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu bölüm, dijital yorgunluğu hem kuramsal temelleri hem de bileşenleri açısından kapsamlı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır.

¹ Dr., İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim ve Strateji Doktora Programı, aynursezer@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-5812-8395

Bu bütüncül analiz gösteriyor ki dijital yorgunluk teknolojik ilerlemenin kaçınılmaz bir sonucu değildir; bilakis, teknolojinin nasıl tasarlandığı, nasıl uygulandığı ve çalışma kültürü ile nasıl etkileşime sokulduğu dijital yorgunluğun düzeyini belirlemektedir. Dolayısıyla geleceğin iş ortamlarında başarı, teknolojiyi daha fazla kullanmakla değil; teknolojiyi insan sağlığına, bilişsel kapasiteye ve sosyal ihtiyaçlara saygı gösteren bir yaklaşım çerçevesinde yönetmekle mümkün olacaktır. Bu bağlamda dijital yorgunluk, hem bireysel hem örgütsel düzeyde yönetilmesi ve stratejik olarak ele alınması gereken bir çalışma yaşamı meselesi hâline gelmiştir.

Sonuç olarak dijital yorgunluk; teknolojik, davranışsal ve örgütsel dinamiklerin kesiştiği bir kavşakta konumlanan, geleceğin iş dünyasını şekillendirecek kritik bir fenomendir. Sürdürülebilir bir dijital çalışma ekosistemi oluşturmak için teknolojinin insan merkezli bir biçimde uyarlanması, etik yapay zekâ kullanımının kurumsallaştırılması ve çalışan refahını önceleyen politikaların güçlendirilmesi zorunludur. Dijital dönüşümün sağlıklı ilerleyebilmesi, teknoloji ile insanın karşı karşıya gelmediği; aksine insan potansiyelinin teknoloji ile birlikte güçlendirildiği bir denge modeli ile mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aguirre, S., & Rodriguez, A. (2017). Automation of business processes using robotic process automation (RPA). *IEEE Engineering Management Review*, 45(4), 5–8.
- Akgün, A. (2023). *Dijitalleşme ve çalışan refahı*. İstanbul: Beta Yayınları
- Bailenson, J. (2021). Nonverbal overload: a theoretical argument for the causes of zoom fatigue. *Technology, Mind and Behavior*, 2(1), 1–6.
- Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2017). Job Demands–Resources theory: Taking stock and looking forward. *Journal of Occupational Health Psychology*, 22(3), 273–285.
- Benedikter, R., & Siepmann, T. (2023). *The metaverse and human well-being*. Springer.
- Bommasani, R., et al. (2021). On the Opportunities and Risks of Foundation Models. *Stanford Institute for Human-Centered AI*. <https://crfm.stanford.edu/report.html> (02/12/2025)
- Bradley, G. (1983). *Computer work and health*. Ellis Horwood.
- Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2017). *Machine, platform, crowd: harnessing our digital future*. W. W. Norton & Company.
- Chen, A., & Karahanna, E. (2018). When algorithmic management meets employee performance: Implications for autonomy and stress. *MIS Quarterly*, 42(4), 1023–1045.
- Collins, G. (2009). Overload: The psychology of too much digital information. *Journal of Applied Psychology*, 94(5), 1121–1130.
- Davenport, T. H., & Beck, J. C. (2001). *The attention economy: understanding the new currency of business*. Harvard Business School Press
- Davenport, T., & Mittal, A. (2022). *Working with ai: real stories of human-machine collaboration*. MIT Press.
- De Stefano, V. (2020). Algorithmic management and labor: A global challenge. *Comparative Labor Law & Policy Journal*, 41(1), 1–32.
- Deloitte. (2024). “Digital Well-Being and the Future Workforce” *Deloitte Insights*.

- Eurofound (2022). Right to Disconnect: Implementing Digital Balance in Workplaces.
- Endsley, M. R. (2017). From here to autonomy: Lessons learned from human-automation research. *Human Factors*, 59(1), 5–27.
- Ferguson, J. (1974). Visual fatigue in screen-based work. Cambridge Press.
- Goddard, K., Roudsari, A., & Wyatt, J. C. (2012). Automation bias: A systematic review. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 19(1), 121–127.
- Goleman, D. (2013). *Focus: The Hidden Driver of Excellence*. HarperCollins.
- LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep learning. *Nature*, 521(7553), 436–444.
- Laudon, K., & Laudon, J. (1998). *Management Information Systems*. Prentice Hall.
- McKinsey (2024). *AI, Work and the Future of Productivity*.
- Mark, G. (2015). Multitasking in the digital age. *Communications of the ACM*, 58(2), 28–30.
- Maslach, C., & Leiter, M. P. (2016). *“Burnout: A Brief History and Theory”* Psychology Press.
- Mazmanian, M., Orlikowski, W., & Yates, J. (2006). Email as a source of stress. *Academy of Management Proceedings*, 1, 1–6.
- Mazmanian, M. (2019). The autonomy paradox: Technology, work, and control. *Academy of Management Review*, 44(2), 95–117.
- Microsoft (2021). *Work Trend Index*.
- Molino, M., Cortese, C. G., & Ghislieri, C. (2020). The promotion of technology acceptance and work engagement in industry 4.0: From personal resources to job resources. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(7), 2438.
- OECD (2022). *Digital Well-Being Report*.
- Paas, F., & Van Merriënboer, J. J. G. (2020). “Cognitive-load theory: Methods to manage working memory load in the learning of complex tasks” *Current Directions in Psychological Science*, 29(4), 394–398.
- Ragu-Nathan, T. S., Tarafdar, M., Ragu-Nathan, B. S., & Tu, Q. (2008). “The consequences of technostress for end users in organizations: Conceptual development and empirical validation” *Information Systems Research*, 19(4), 417–433.
- Roda, C. (Ed.). (2011). *Human Attention in Digital Environments*. Cambridge University Press.
- Rogers, A. (2022). *Spatial Computing and the Future Workforce*. MIT Press.
- Rosen, L. (2012). *iDisorder*. Palgrave Macmillan
- Shneiderman, B. (1986). *Designing the User Interface*. Addison-Wesley.
- Smith, J., & Patel, R. (2021). “Digital Fatigue and Workplace Well-Being.” *Journal of Digital Society*, 19(3), 112–130.
- Sweller, J. (1994). “Cognitive Load Theory, Learning Difficulty, and Instructional Design.” *Learning and Instruction*, 4(4), 295–312.
- Tarafdar, M., Tu, Q., Ragu-Nathan, B., & Ragu-Nathan, T. S. (2010). “The Impact of Technostress on Role Stress and Productivity.” *Journal of Management Information Systems*, 27(1), 303–334.
- Trist, E. L., & Bamforth, K. W. (1951). Some social and psychological consequences of the longwall method of coal-getting. *Human Relations*, 4(1), 3–38.
- Topol, E. (2019). *Deep Medicine: How Artificial Intelligence Can Make Healthcare Human Again*. Basic Books.
- WHO (2021). *Digital Health and Wellbeing Guidelines*.
- Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism*. PublicAffairs.
- Smith, J., & Patel, R. (2021). Digital fatigue and workplace well-being. *Journal of Digital Society*, 19(3), 112–130.

Bölüm 4

DİJİTAL ÇAĞDA DÖNÜŞEN ÇOCUKLUK VE ÇOCUK KORUMA SİSTEMLERİNDE PARADİGMA DEĞİŞİMİ GEREKLİLİĞİ

Bilge TÜRKÖĞLU¹

GİRİŞ

Bilgisayar, tablet ve akıllı telefon gibi dijital araçların gündelik yaşamın vazgeçilmez birer aracına dönüştüğü günümüzde, bilgiye erişim ve iletişim pratikleri köklü bir değişim geçirmektedir (Livingstone, 2009). Bu süreç, yalnızca yetişkinlerin iş süreçlerini veya sosyal ilişkilerini etkilemekle kalmamış; çocukluk olgusunu da yeniden şekillendirmiştir. TÜİK'in (2024) Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması (2024) verileri incelendiğinde, internet kullanım yaşının giderek düştüğü, çocukların büyük bir çoğunluğunun kendilerine ait dijital bir cihaza sahip olduğu veya bu cihazlara kolaylıkla erişebildiği görülmektedir. Bu istatistikler, teknolojinin çocuklar için artık sadece bir eğlence nesnesi değil, yaşamın olağan bir bileşeni haline geldiğini göstermektedir. Ancak erişimdeki bu artış ve görece kolaylık, çocukların güvenliği ve iyiliği ile ilgili bazı kaygıları da beraberinde getirerek kontrolsüz ve sınırların belirsiz olduğu sanal bir dünyanın merkezine çocukların yerleştirmektedir.

Dijital dünya, artık çocuğun eğitim, sağlık, sosyalleşme ve kimlik inşası süreçlerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen bir alan haline gelmiştir (Boyd, 2014; Johnson ve Puplampu, 2008; UNICEF, 2017). Gelineen noktada teknolojiyi yalnızca bir "araç" veya "oyuncak" olarak konumlandırmak, dijital çağ çocuğunu anlamak için yetersiz kalmaktadır. Ekolojik Sistem Kuramı çerçevesinden bakıldığında, geçmişte çocuğun en yakın çevresi olan aile, okul ve akran grubunu kapsayan "mikrosistem", bugün dijital ağları da içine alacak şekilde genişlemiştir. Artık internet, çocuğun yalnızca zaman zaman ziyaret ettiği bir yer değil; sosyalleştiği, öğrendiği, duygusal bağlar kurduğu, hatta kimlik ve

¹ Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, bilge.turkoglu@omu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-6690-9351

inşa edebildiği bir toplumsal zemin oluşturacaktır. Dijital çağda çocukların üstün yararını korumak, artık teknolojiyi yasaklamakla değil; teknolojiyi çocukların gelişimini destekleyen, güvenli ve eşitsizlikleri azaltan bir araç haline getirmekle mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Attewell, P. (2001). The first and second digital divides. *Sociology of Education*, 74(3), 252–259.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56–95.
- Blum-Ross, A., & Livingstone, S. (2016). *Families and screen time: Current advice and emerging research* (LSE Media Policy Project Policy Brief 17). London School of Economics and Political Science.
- Boyd, D. (2014). *It's complicated: The social lives of networked teens*. Yale University Press.
- Chaudron, S. (2015). *Young children (0-8) and digital technology: A qualitative study across Europe* (JRC Science and Policy Reports). Joint Research Centre. <https://doi.org/10.2788/00749>
- Coyne, S. M., Shawcross, J., Gale, M., Gentile, D. A., Etherington, J. T., Holmgren, H., & Stockdale, L. (2021). Tantrums, toddlers and technology: The longitudinal associations between early screen use and child dysregulation. *Computers in Human Behavior*, 117, 106661.
- Floridi, L. (Ed.). (2015). *The onlife manifesto: Being human in a hyperconnected era*. Springer.
- Gottschalk, F. (2019). *Impacts of technology use on children: Exploring literature on the brain, cognition and well-being* (OECD Education Working Papers, No. 195). OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/8296464e-en>
- Johnson, G. M., & Purlamp, K. P. (2008). Internet use during childhood and the ecological techno-subsystem. *Canadian Journal of Learning and Technology*, 34(1).
- Karakuş Yılmaz, T., Bayzan, Ş., Küçükali, M., Kuşun, E., Aslan, A., Turgut, Y.E. & Yıldırım, Ö. (2022). *Türkiye'deki Çocukların ve Ebeveynlerin Bilinçli ve Güvenli İnternet Kullanım, Deneyim ve Alışkanlıkları Raporu* (Rapor No: 1), Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu.
- Livingstone, S. (2009). *Children and the Internet: Great Expectations, Challenging Realities*. Polity Press.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children*. EU Kids Online. <http://eprints.lse.ac.uk/33731/>
- Livingstone, S., & Blum-Ross, A. (2020). *Parenting for a digital future: How hopes and fears about technology shape children's lives*. Oxford University Press.
- McDaniel, B. T., & Radesky, J. S. (2018). Technoference: Parent distraction with technology and associations with child behavior problems. *Child Development*, 89(1), 100–109. <https://doi.org/10.1111/cdev.12822>
- Neuman, S. B., & Celano, D. C. (2012). *Worlds apart: One city, two libraries, and ten years of watching inequality grow*. Yale University Press.
- Niu, G., Yao, L., Wu, L., Sun, X., Zhang, L., & Zhou, Z. (2020). Parental phubbing and adolescent mobile phone addiction: The mediating role of self-control and the moderating role of parent-child attachment. *Children and Youth Services Review*, 111, 104856.
- Plunkett, L. A. (2019). *Sharenthood: Why we should think before we talk about our kids online*. MIT Press.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 1. *On the Horizon*, 9(5), 1–6. <https://doi.org/10.1108/10748120110424816>
- Radesky, J. S., Schumacher, J., & Zuckerman, B. (2015). Mobile and interactive media use by young children: the good, the bad, and the unknown. *Pediatrics*, 135(1), 1-3.

- Radesky, J. S., Hiniker, A., McLaren, C., Akgun, E., Schaller, A., Weeks, H. M., Campbell, C., & Prochaska, J. (2022). Prevalence of manipulative design in apps intended for children. *JAMA Network Open*, 5(6), e2217486. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2022.17486>
- Sanders, W., Parent, J., Forehand, R., Sullivan, A. D., & Jones, D. J. (2016). Parenting, screen time, and problem behavior in children: Exploring bidirectional relationships. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 45(6), 727–739.
- Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., & Hasebrink, U. (2020). *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries*. EU Kids Online. <https://doi.org/10.21953/lse.47fdeqj01ofo>
- Steinberg, S. B. (2017). Sharenting: Children's privacy in the age of social media. *Emory Law Journal*, 66(5), 839–884.
- Swing, E. L., Gentile, D. A., Anderson, C. A., & Walsh, D. A. (2010). Television and video game exposure and the development of attention problems. *Pediatrics*, 126(2), 214–221.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). *Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım araştırması 2024* (Haber Bülteni No: 53638). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Survey-on-Information-and-Communication-Technology-Usage-by-Children-2024-53638>
- Twenge, J. M. (2017). *iGen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy--and completely unprepared for adulthood*. Atria Books
- UK Council for Internet Safety. (UKCIS). (2019). *Digital resilience framework: A framework and tool for organisations and policymakers*. UK Government. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/958745/Digital_Resilience_Framework.pdf
- UNICEF. (2017). *The state of the world's children 2017: Children in a digital world*. UNICEF.
- Uhls, Y. T., Michikyan, M., Morris, J., Garcia, D., Small, G. W., & Zgourou, E. (2014). Five days at outdoor education camp without screens improves preteen skills with nonverbal emotion cues. *Computers in Human Behavior*, 39, 387–392. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.05.036>
- Xie, X., Chen, W., Zhu, X., & He, D. (2019). Parents' phubbing causes adolescents' phubbing: The mediating roles of parent-child relationship and depression. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 22(1), 37–43. <https://doi.org/10.1089/cyber.2018.0058>
- Valcke, M., Bonte, S., De Wever, B., & Rots, I. (2010). Internet parenting styles and the impact on Internet use of children and adolescents. *Computers & Education*, 55(2), 455–464. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2010.02.009>
- van Dijk, J. A. G. M. (2006). *The deepening divide: Inequality in the information society*. Sage Publications.
- Whittle, H., Hamilton-Giachritsis, C., Beech, A., & Collings, G. (2013). A review of online grooming: Characteristics and concerns. *Aggression and Violent Behavior*, 18(1), 62–70. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.10.003>
- Wisniewski, P., Xu, H., Rosson, M. B., & Carroll, J. M. (2016). Parents just don't understand: Why teens don't talk to parents about their online risk experiences. *Proceedings of the 19th ACM Conference on Computer-Supported Cooperative Work & Social Computing*, 523–540. <https://doi.org/10.1145/2818048.2819930>

Bölüm 5

TRAVMA BİLGİLİ UYGULAMA SÜRECİNDE: ÇOCUK

Gökhan YANAR¹

GİRİŞ

Çocukluk dönemi, bireyin duygusal, bilişsel ve sosyal gelişiminin en hızlı ve en kırılğan olduğu evrelerden biridir. Bu nedenle travmatik yaşantılar, çocuklar üzerinde yalnızca anlık bir etki yaratmakla kalmaz; aynı zamanda gelişimsel süreçleri, ilişki örüntülerini ve yaşamla ilgili temel inançları derinden etkileyebilir. Ancak son yıllarda yapılan çalışmalar, çocukların travmatik deneyimlerden yalnızca olumsuz sonuçlarla değil; uygun destek, güvenli çevre ve işlevsel baş etme kaynakları sağlandığında olumlu yönde dönüşüm yaşayarak güçlenebileceğini ortaya koymuştur. Travma Sonrası Büyüme (TSB) olarak tanımlanan bu süreç, çocuğun travma öncesine kıyasla daha yüksek bir psikolojik dayanıklılık, yeni yaşam algıları ve daha güçlü ilişkiler geliştirmesiyle kendini göstermektedir.

TSB, yaygın yanlış algının aksine, bireyin travmatik bir olay sonrasında tamamen stresten arınmış bir yaşam sürmesi ya da olumsuz anlamda hiçbir psikolojik tepki vermemesi anlamına gelmez. Aksine, bu kavram, bireyin travma sonucu sarsılan dünya görüşünü derinlemesine sorgulaması ve yaşamını yeniden anlamlandırması sürecini ifade eder (Yanar,2025). İnsan doğduğu andan itibaren ileriye doğru bir gelişim içerisinde. Kişisel gelişim olarak adlandırılan bu süreç, değişim, artan olgunluk ve çeşitli zamanlarda gerçekleşen dönemsel büyüme atakları ile devam eder. Kişisel gelişim ile TSB aynı anlama gelmemektedir. TSB'nin nitelikleri insan gelişimine benzer ve insan gelişimi bir travma bağlamında görülebilir ancak TSB büyük bir yaşam krizinin sonrasında bir mücadele sonrasında ortaya çıkar. Bu mücadele başta bir değişim mücadelesi değil aksine yaşamda kalma savaşıdır belirli bir süreç içerisinde dönüştürücü bir güce evrilir (Tedeschi ve ark., 2018). TSB bilişsel, duygusal ve sosyal süreçlerin iç içe geçmiş olduğu bir kombinasyondan kaynaklanan olumlu değişikliklerdir

¹ Dr, Samsun Eğitim ve Araştırma Hastanesi, gkhnynr@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-8299-8630

Topluluk temelli müdahaleler, yalnızca çocuğun sosyal sermayesini artırmakla kalmaz; aynı zamanda toplumun çocuk koruma konusunda farkındalığını güçlendirerek koruyucu faktörleri artırır ve risk faktörlerini azaltır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Travma odaklı programlar, kurumlar ve hizmet sistemleri; özellikle travma yaşamış çocuklarda dayanıklılığı ve travma sonrası büyümeyi teşvik etmek için kritik bir rol oynamaktadır. Travma bilgili uygulama, çocukların yaşamlarında yer alan tüm yetişkinlerin travma bilgisine sahip olmasını, travma belirtilerini doğru tanımasını, uygun yönlendirme ve destek mekanizmaları sunmasını ve yeniden travmatizasyonu önleyen güvenli çevreler oluşturmasını gerektirir. Bunun yanında bakım veren yetişkinlerin ikincil travmadan korunması, sağlıklı ebeveynlik ve profesyonel uygulamaların sürdürülmesi için zorunlu bir boyuttur. Sosyal hizmet disiplininin güçlendirme, ekosistem yaklaşımı ve insan hakları temelli perspektifi; travma bilgili uygulamaları hem destekleyen hem de çocuklarda TSB'nin gelişmesi için gerekli koşulları oluşturan temel zemin olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- American Psychiatric Association. (2014). *Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM5)* (Çev. S. Turan, H. Karakaş & F. H. Mutlu). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Baird, K., & Kracen, A. C. (2006). Vicarious traumatization and secondary traumatic stress: A research synthesis. *Counselling Psychology Quarterly*, 19(2), 181–188.
- Baird, S. L., ve Alaggia, R. (2021). Trauma-informed groups: Recommendations for group work practice. *Clinical Social Work Journal*, 49(1), 10-19.
- Bartlett, J. D., Smith, S., & Bringewatt, E. (2017). *Travma yaşamış küçük çocuklara yardımcı olmak: Erken bakım ve eğitim için politika ve stratejiler*. Bethesda, MD: Child Trends. Erişim tarihi 19 Mart 2019, <https://cms.childtrends.org/wp-content/uploads/2017/04/2017-19ECETrauma.pdf>
- Bartlett, J. D., & Rushovich, B. (2018). Findings on the implementation of Trauma Systems Therapy Foster Care (TST-FC) in child welfare. *Children & Youth Services Review*, 91, 30–38.
- Bartlett, J. D., & Steber, K. (2019, May 9). *How to implement traumainformed care to build resilience to childhood trauma* [Research brief]. Child Trends. Retrieved from <https://www.childtrends.org/publications/how-to-implement-trauma-informed-care-to-build-resilience-to-childhood-trauma>
- Bath, H. (2008). The three pillars of trauma-informed care, *Reclaiming Children & Youth*, 17(3), pp. 17–21.
- Bendall, S., Eastwood, O., Cox, G., Farrelly-Rosch, A., Nicoll, H., Peters, W., ... ve Scanlan, F. (2021). A systematic review and synthesis of trauma-informed care within outpatient and counseling health settings for young people. *Child maltreatment*, 26(3), 313-324.
- Bradshaw, C. P., Waasdorp, T. E., & Leaf, P. J. (2012). Effects of school-wide positive behavioral interventions and supports on child behavior problems. *Pediatrics*, 130(5), e1136–e1145.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design* (Vol. 352). Harvard university press.

- Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2006). The bioecological model of human development. In R. M. Lerner & W. Damon (Eds.), *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development* (6th ed., pp. 793–828). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Bulmuş, H. (2008.). *Yaralanmalarda ruhsal muayenenin kullanımı* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı). İstanbul, Türkiye.
- Butler, L. D., Critelli, F. M., ve Rinfrette, E. S. (2011). Trauma-informed care and mental health. *Directions in Psychiatry*, 31(3), 197-212.
- Carello, J., ve Butler, L. D. (2015). Practicing what we teach: trauma-informed educational practice. *Journal of Teaching in Social Work*, 35(3), 262-278.
- Cohen, J. A., Mannarino, A. P., Berliner, L., & Deblinger, E. (2000). Trauma-focused cognitive behavioral therapy for children and adolescents: An empirical update. *Journal of Interpersonal Violence*, 15(11), 1202–1223.
- Cohen, J. A., Mannarino, A. P., & Knudsen, K. (2005). Treating sexually abused children: One-year follow-up of a randomized controlled trial. *Child Abuse & Neglect*, 29(2), 135–146.
- Cohen, J. A., Mannarino, A. P., & Deblinger, E. (2006). *Treating trauma and traumatic grief in children and adolescents*. New York, NY: Guilford Press.
- Cole, S. F., O'Brien, J. G., Gadd, M. G., Ristuccia, J., Wallace, D. L., & Gregory, M. (2005). Helping traumatized children learn: Supportive school environments for children traumatized by family violence.
- De Bellis, M. D., & Zisk, A. (2014). The biological effects of childhood trauma. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 23(2), 185–222.
- Dozier, M., Lindhiem, O., & Ackerman, J. (2005). Attachment and biobehavioral catch-up. In L. Berlin, Y. Ziv, L. Amaya-Jackson, & M. T. Greenberg (Eds.), *Enhancing early attachments* (pp. 178–194). New York, NY: Guilford.
- Elliott, D. E., Bjelajac, P., Fallot, R. D., Markoff, L. S., & Reed, B. G. (2005). Trauma-informed or trauma-denied: Principles and implementation of trauma-informed services for women. *Journal of Community Psychology*, 33(4), 461–477.
- Enlow, M. B., Egeland, B., Blood, E. A., Wright, R. O., & Wright, R. J. (2012). Interpersonal trauma exposure and cognitive development in children to age 8 years: A longitudinal study. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 66(11), 1005–1010.
- Erbay, E. (2019). Güç ve güçlendirme kavramları bağlamında sosyal hizmet uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(42), 41-64.
- Eyberg, S. M., Funderburk, B. W., Hembree-Kigin, T., McNeil, C. B., Querido, J., & Hood, K. K. (2001). Parent-child interaction therapy with behavior problem children: One- and two-year maintenance of treatment effects in the family. *Child & Family Behavior Therapy*, 23(1), 1–20.
- Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., Koss, M. P., & Marks, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American Journal of Preventive Medicine*, 14(4), 245–258.
- Gkintoni, E., Kourkoutas, E., Yotsidi, V., Stavrou, P. D., & Prinianaki, D. (2024). Clinical efficacy of psychotherapeutic interventions for post-traumatic stress disorder in children and adolescents: A systematic review and analysis. *Children*, 11(5), 579.
- Green Cross Academy of Traumatology. (2007). *Travmatoloji uygulama standartları (revize edilmiş)*. Erişim tarihi 30 Kasım 2025, http://www.greencross.org/index.php?option=com_content&view=article&id=183&Itemid=123
- Güneş Aslan, G. (2022). Travma bilgilili bakım ve sosyal hizmet. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22(54), 87-106.
- Hargrove, S., Schuette, S., Zerubavel, N., Holton, J., ve Kinghorn, W. (2024). The value of student voice and choice: a guide for trauma-informed participatory action research in the university setting. *Journal of Participatory Research Methods*, 5(1), 1-10

- Harris, M. E., ve Fallot, R. D. (2001). Using trauma theory to design service systems. New York: JosseyBass/Wiley
- Healy, K. (2022). *Social work theories in context: Creating frameworks for practice*. Bloomsbury Publishing.
- Henshaw, L. A. (2022). Building trauma-informed approaches in higher education. *Behavioral Sciences*, 12(10), 368
- Hickle, K. (2020). Introducing a trauma-informed capability approach in youth services. *Children and Society*, 34(6), 537-551.
- Horan, H., Ryu, J., Stone, J., ve Thurston, L. (2023). Healing trauma with interprofessional collaboration and trauma-informed perinatal care: A qualitative case study. *Birth*, 50(3), 525-534.
- Jones, L. M., Cross, T. P., Walsh, W. A., & Simone, M. (2007). Do children's advocacy centers improve families' experiences of child sexual abuse investigations? *Child Abuse & Neglect*, 31(10), 1069-1085.
- International Society for Traumatic Stress Studies. (n.d.). *What is childhood trauma?* Retrieved June 8, 2018, from <http://www.istss.org/public-resources/remembering-childhood-trauma/what-is-childhood-trauma.aspx>
- Kelly, U., Boyd, M. A., Valente, S. M., ve Czekanski, E. (2014). Trauma-informed care: keeping mental health settings safe for veterans. *Issues in Mental Health Nursing*, 35(6), 413-419.
- Knight, C. (2015). Trauma-informed social work practice: Practice considerations and challenges. *Clinical Social Work Journal*, 43, 25-37
- Koslouski, J. B., ve Chafouleas, S. M. (2022). Key considerations in delivering trauma-informed professional learning for educators. *Frontiers in Education*, 7, 853020.
- Levenson, J. (2017). Trauma-informed social work practice. *Social Work*, 62(2), 105-113.
- Levenson, J. S., Craig, S. L., ve Austin, A. (2023). Trauma-informed and affirmative mental health practices with LGBTQ+ clients. *Psychological Services*, 20(S1), 134.
- Lieberman, A. F. (2004). Traumatic stress and quality of attachment: Reality and internalization in disorders of infant mental health. *Infant Mental Health Journal*, 25(4), 336-351.
- Lieberman, A. F., & Van Horn, P. (2004). *Don't hit my mommy: A manual for child-parent psychotherapy with young witnesses of family violence*. Washington, DC: Zero to Three Press.
- Lieberman, A. F., Diaz, M. A., & Van Horn, P. (2011). Perinatal child-parent psychotherapy: Adaptation of an evidence-based treatment for pregnant women and babies exposed to intimate partner violence.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71(3), 543-562.
- Maercker, A., Brewin, C. R., ve Brynt, R. A. (2013). Diagnosis and classification of disorders specifically associated with stress: proposals for ICD-11. *World psychiatry : Official journal of the World Psychiatric Association*, 12(3), 198-206.
- Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227-238.
- McCormick, A., Scheyd, K., & Terrazas, S. (2018). Trauma-informed care and LGBTQ youth: Considerations for advancing practice with youth with trauma experiences. *Families in Society*, 99(2), 160-169.
- National Center for Mental Health Promotion and Youth Violence Prevention, Safe Schools Healthy Students. (2004). *Risk ve dayanıklılık 101*. Washington, DC: Education Development Center. Erişim tarihi 19 Kasım 2025, <http://www.promoteprevent.org/sites/www.promoteprevent.org/files/resources/Risk%20and%20Resilience.pdf>
- Perry, B. D., & Pollard, R. (1998). Homeostasis, stress, trauma, and adaptation: A neurodevelopmental view of childhood trauma. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 7(1), 33-51.
- Purtle, J. (2020). Systematic review of evaluations of trauma-informed organizational interventions that include staff trainings, Trauma, Violence, & Abuse, 21(4), pp. 725-40.

- Rice, T. R., Prout, T., Cohen, J., Russo, M., Clements, T., Kufferath-Lin, T., Joaquin, M., Kui, T., Kim, S., Zaidi, A., & Hoffman, L. (2021). Psychodynamic psychotherapy for children as a trauma-informed intervention. *Psychodynamic Psychiatry*, 49(1), 73–85.
- Shonkoff, J. P., Boyce, T., & McEwen, B. S. (2009). Neuroscience, molecular biology, and the childhood roots of health disparities: Building a new framework for health promotion and disease prevention. *JAMA*, 301(21), 2252–2259.
- Smart, J. (2017). *Çocuk istismarı ve ihmaline yönelik risk ve koruyucu faktörler*. Avustralya: Australian Institute of Family Studies, Child Family Community Australia. Erişim tarihi 19 Mart 2019, <https://aifs.gov.au/cfca/publications/risk-and-protective-factors-child-abuse-and-neglect>
- Smith, E. P., Yzaguirre, M. M., Dwanyen, L., ve Wieling, E. (2022). Culturally relevant parenting approaches among African American and Latinx children and families: Toward resilient, strengths-based, traumainformed practices. *Adversity and Resilience Science*, 3(3), 209–224.
- Southwick, S. M., Bonanno, G. A., Masten, A. S., Panter-Brick, C., & Yehuda, R. (2014). Resilience definitions, theory, and challenges: Interdisciplinary perspectives. *European Journal of Psychotraumatology*, 5(1), 25338.
- Spratt, T., Kennedy, M. (2021). Adverse childhood experiences: developments in trauma and resilience aware services, *The British Journal of Social Work*, 51(3), pp. 999–1017.
- Streeck-Fischer, A., & van der Kolk, B. A. (2000). Down will come baby, cradle and all: Diagnostic and therapeutic implications of chronic trauma on child development. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 34(6), 903–918.
- Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2014). *SAMHSA'nın travma kavramı ve travma odaklı yaklaşıma rehberlik* (HHS Yayın No. SMA 14-4884). Rockville, MD: Author.
- Substance Abuse and Mental Health Services Administration & Health Resources & Services Administration. (n.d.). *Adverse childhood experiences (ACES), trauma, & posttraumatic stress disorder (PTSD)*. Retrieved June 8, 2018, from https://www.integration.samhsa.gov/clinical-practice/trauma#ACE_Trauma_PTSD_Resources
- Taşören, A. B. (2022). Çocukluk döneminde travma ile çalışmak: TravmaOyun modeli. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(2), 707–726
- Tedeschi, R. G., Shakespeare-Finch, J., Taku, K., & Calhoun, L. G. (2018). *Posttraumatic growth: Theory, research, and applications*. Routledge.
- Teicher, M. H., Andersen, S. L., Polcari, A., Anderson, C. M., & Navalta, C. P. (2002). Developmental neurobiology of childhood stress and trauma. *Psychiatric Clinics of North America*, 25(2), 397–426.
- Tekin, H. H., ve Başer, D. (2021). Travma bilgili bakım temelli sosyal hizmet müdahalesi. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2, 125–131.
- Tekin, H. H., ve Bayar, Y. (2023). Trauma informed care scale: Turkish validity and reliability study. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 15(1), 252–260
- The National Child Traumatic Stress Network. (n.d.). *What is child trauma?* Retrieved June 8, 2018, from <https://www.nctsn.org/what-is-child-trauma>
- The National Child Traumatic Stress Network. (n.d.). *Core curriculum on childhood trauma*. Retrieved June 8, 2018, from <https://www.nctsn.org/treatments-and-practices/core-curriculum-childhood-trauma>
- The National Child Traumatic Stress Network. (2016). *Dayanıklılık ve çocuk travmatik stresi*. Los Angeles, CA ve Durham, NC: National Center for Child Traumatic Stress. Erişim tarihi 19 Kasım 2025, https://www.nctsn.org/sites/default/files/resources/resilience_and_child-traumatic_stress.pdf
- Wolpow, R., Johnson, M. M., Hertel, R., & Kincaid, S. O. (2009). The heart of learning and teaching: Compassion, resiliency, and academic success.
- Wright, T. (2014). Too scared to learn: Teaching young children who have experienced trauma: Research in review. *Young Children*, 69(5), 88–93.

- Wright, K., ve Laurent, N. (2021). Safety, collaboration, and empowerment: trauma-informed archival practice. *Archivaria*, (91), 38-73.
- Wulczyn, F., Daro, D., Fluke, J., Feldman, S., Glodek, C., & Lifanda, K. (2010). *Adapting a systems approach to child protection: Key concepts and considerations*. New York, NY: UNICEF.
- Yanar, G. (2025). *Çocukluk dönemi örselenme yaşantılarının ardından ergenlerde travma sonrası büyüme: Belirleyiciler ve deneyimler* [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Zengin, D., & Yüksel Yılmaz, D. (2023). Afet sonrası çocuklara yönelik oyun terapi müdahaleleri. In L. B. Arabacı & N. Akçay Didişen (Eds.), *Afetlerde çocuk merkezli psikososyal müdahale* (1. baskı, ss. 68-73). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Bölüm 6

ÇOCUK SUÇLULUĞU VE YAŞ KÜÇÜKLÜĞÜ

Betül Asena SÖNMEZ¹

GİRİŞ

Geleceğin yetişkinleri olacak çocuklar, ülkelerdeki elverişsiz yaşam koşulları, ekonomik problemler, çatışmalar, savaşlar ve yetersiz hukuki düzenlemeler nedeniyle yoksulluk, eğitimsizlik, çocuk işçiliği, şiddet, istismar, ihmal, sömürü ve benzeri birçok insanlık dışı sorunla karşı karşıya kalmaktadır (Akalin, 2024, s. 577; Coşar, 2005, s. 314; Çoban, 2015, s. 802; Güngör, 2008, s. 33). Bu sorunlar, çocukların içinde bulundukları aile ortamı ve yaşadıkları çevrenin olumsuz koşullarıyla birleştiğinde, onların suçla karşı karşıya gelmelerine ve suç işlemeye daha yatkın hâle gelmelerine zemin hazırlayabilmektedir. Suça sürüklenme ihtimali diğer çocuklara göre daha yüksek olan bu çocukların, hem suç işlemeye riskini azaltmak hem de ruhsal ve sosyal gelişimlerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmelerini temin etmek amacıyla, devletin sunduğu koruyucu önlemler, psikolojik danışmanlık hizmetleri ve sosyal destek programlarına daha fazla erişim imkânına sahip olmalarının önemi açıktır.

SUÇ VE ÇOCUK SUÇLULUĞU KAVRAMI

Türk dil kurumunda suç kavramı “Törelere, ahlak kurallarına aykırı davranış, Yasalara aykırı davranış; cürüm” olarak tanımlanmıştır. (TDK, 2025) Sosyolojik açıdan suç, toplumun sürekliliğini ve uyumunu bozan, bireylerin yerleşik norm ve kurallardan saparak sergilediği, toplumsal denetim mekanizmalarıyla kontrol altına alınması gereken davranışlardır (Yağbasan, 2010, s. 20). Hukuki açıdan Suç, TCK veya ceza içeren özel kanunlarda düzenlenen, hukuka aykırılığı nedeniyle cezai yaptırıma bağlanan ve belirli bir hukuki değeri koruma amacı taşıyan haksızlık türüdür (Adalet Bakanlığı, 2025). Öte yandan, Artuk/Gökçen/Alşahin ve Çakır’a göre, Suç, toplumsal düzenin korunması gereken hukuki değerlerini

¹ Öğr. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, btlasena.sonmez@kilis.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-0879-3784

durumlarını adil ve hakkaniyetli bir şekilde değerlendirmektedir.

Zaman zaman medyada, suça sürüklenen çocukların işledikleri eylemlerin artması nedeniyle, çocuklara yaş küçüklüğü nedeniyle uygulanan indirimlerin kaldırılması gündeme gelmiş ve tartışma konusu olmuştur. Ancak TCK, yetişkinler esas alınarak düzenlendiğinden, çocukların yaş itibariyle topluma kazandırılabilmesini sağlamak amacıyla öngörülen yaş küçüklüğü maddesi büyük önem taşımaktadır; özellikle ergenlik döneminde çocukların yaşadığı psikolojik ve fiziksel değişiklikler, suça karışan bireylerin ilerleyen yaşlarda karşılaşılabilecekleri sıkıntıları da göz önünde bulundurmayı gerektirir. Bu nedenle, yaş küçüklüğü maddesinin uygulanması kanunun düzenleniş biçimi itibariyle zorunludur; eğer bu uygulamanın önüne geçilmesi ve hâkimin takdirine bırakılması isteniyorsa, kanun koyucunun söz konusu maddeye “hükmolunur, indirilir” ifadeleri yerine “hükmolunabilir, indirilebilir” ifadelerinin eklenmesi veya maddenin tamamen iptal edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adalet Bakanlığı. (2025, 11 27). *Suç Nedir?* Adalet Bakanlığı Mağdur Bilgilendirme : <https://magdurbilgi.adalet.gov.tr/298/SucNedir#:~:text=Suç%2C%20Türk%20Ceza%20Kanununda%20veya,hukuki%20değerin%20korunması%20esas%20alınır>. adresinden alındı
- Ağcaoğlu, İ. (2020). *Mağduru çocuk olan cinsel suçlarda suça sürüklenen çocuk sorunu* Yüksek lisans tezi. İstanbul Kültür. Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Akalın, M. (2024). Suça sürüklenen çocuklar ve çocuk dostu kentler. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 563-594.
- Artuk, M. E., Gökçen, A., Alşahin, M. E., & Çakır, K. (2021). *Ceza hukuku genel hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Aslan, Y. (2021). Suça sürüklenen çocuklarla ilgili yapılan yayınların incelenmesi. *Anatolian Journal of Health Research*, 79-86.
- Bilican Özkaya, V. (2022). Suça sürüklenen çocuk ve aile faktörü. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 193-204.
- Bülbül, S., & Doğan, S. (2016). Suça sürüklenen çocukların durumu ve çözüm önerileri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* , 31-36.
- Coşar, Y. (2005). Kentleşen Türkiye’de Çocuk Suçluluğu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 81-327.
- Çakır, M. (2013). *Suçta sürüklenen çocukların korunmasına yönelik politikalar ve Kocaeli ili verilerinin değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Çoban, S. (2015). Türkiye’de risk altındaki çocuklar ve çocuk suçluluğu üzerine bir değerlendirme. *Sosyoloji Konferansları* (s. 791-810). İstanbul: İstanbul Journal of Economy, Culture and Society.
- Demirbaş, M. (2025). Suça sürüklenen çocuklara ilişkin yargı kararlarının dönüşümü: Türkiye’de 2014– 2024 arası adli istatistiklerin analizi. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 144 - 161.
- Eren, S., & Demiray, N. (2019). Çocuk suçluluğunu etkileyen muhtemel faktörler: Suç korkusu, kentleşme ve aile yapıları (Samsun ilkadım ve canik ilçeleri örneği). *Researcher*, 132-161.
- Gökpinar, M. (2007). Sosyal ve kriminal boyutlarıyla çocuk suçluluğu. *TBB Dergisi*, 206-233.
- Güngör, M. (2008). Evrensel bir sorun olarak çocuk suçluluğu ve sokakta çalışan ve yaşayan çocuklar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25-43.

- İstanbul Anadolu Cumhuriyet Başsavcılığı. (2025, 10 21). *Minguizzi Davası*. İstanbul Anadolu Cumhuriyet Başsavcılığı'nın Mattia Ahmet MINGUZZI'ye İlişkin Basın Açıklaması: https://istanbulanadolu.adalet.gov.tr/istanbul-anadolu-cumhuriyet-bassavciliginin-mattia-ahmet-minguzziye-iliskin-basin-aciklamasi_118898.
- Kara, B. (2018). Niğde ili örneğinde çocuk suçluluğu. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 46 - 64.
- Koca, M., & Üzülmüş, İ. (2022). *Türk ceza hukuku genel hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Köksal, M. (2014). *Suçta Sürüklenen Çocukların Cezai Sorumlulukları ve Bu Çocuklara Özgü Suç Soruşturması* Yüksek lisans tezi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzincan.
- Özar, S. (2023). Suça sürüklenen çocuğun ceza ve güvenlik tedbiri sorumluluğu. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 111-134.
- Özgenç, İ. (2019). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Öztürk, B., & Erkul, H. (2023). İnsan hakları açısından çocuk suçluluğu üzerine nitel bir araştırma. *TroyAcademy*, 262-295.
- Öztürk Çopur, E., Ulutaşdemir, N., & Balsak, H. (2015). Çocuk ve suç. *Uluslararası Katılımlı III. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi "Erken Müdahale"* (s. 120-124). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Kültür Merkezi.
- Soyaslan, D. (2012). *Ceza hukuku genel hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Sönmez, B. A. (2019). *Suçta Sürüklenen Çocukların Yargılanması*. Yüksek lisans tezi. Çag Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- TBMM. (2025, 11 27). *Çocuk Koruma Kanunu*. Çocuk Koruma Kanunu: mevzuat.gov.tr
- TDK. (2025, 11 27). *Suç*. TDK: tdk.gov.tr adresinden alındı
- Tula Kotan, F. (2022). *Çocuklara özgü ceza muhakemesine hâkim ilkeler kapsamında suçta sürüklenen çocuklar hakkında soruşturma evresi* Yüksek lisans tezi. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TÜİK. (2025, 11 13). *TÜİK*. Güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuk istatistikleri: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Guvencilik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2024-53989>.
- Ünsal, T. (2015). Kentleşme ve suç ilişkisi: çocuk suçlular. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 255-271.
- Yağbasan, Y. (2010). *Çocuk suçluluğunun toplumsal nedenleri ve cezai sorumluluğu* Yüksek lisans tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Yar. 1. CD. , 2024/1874 Es, 2025/3555 K (Yar. 1. CD. 05 05, 2025).
- Yar. 1. CD., 2021/6531 Es, 2021/2653 K (Yar. 1. CD. 03 01, 2021).
- Yar. 1. CD., 2025/1186 Es, 2025/1802 K (Yar. 1. CD. 03 10, 2025).
- Yar. 10. CD. , 2014/10184 Es, 2014/13195 K (Yar. 10. CD. 12 01, 2014).
- Yar. 2. CD., 2020/12811 Es, 2021/16003 K (Yar. 2. CD. 10 05, 2021).
- Yar. 6. CD, 2013/15384 Es, 2013/15054 (Yar. 6. CD 06 25, 2013).
- Yar. 6. CD., 2005/12175 Es, 2006/12050 K (Yar. 6. CD. 11 23, 2006).
- Yar. 6. CD., 2024/1295 Es, 2024/3282 K (Yar. 6. CD. 03 11, 2024).
- Yar. 6. CD., 2024/1295 Es, 2024/3282 K (Yar. 6. CD. 03 11, 2024).
- Yar.2. CD., 2023/7274 Es, 2025/1244 K (Yar.2. CD. 01 23, 2025).

Bölüm 7

KARADENİZ TAHİL KORİDORU ANLAŞMASI: ÖNEMİ, SEYRİ VE SONUÇLARI

Özkan GÖKCAN¹

GİRİŞ

2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı, dünya genelinde özellikle gıda güvenliğinin sağlanması konusunda büyük bir tehdit oluşturmıştır. Bunun temel nedeninin dünyanın tahıl ambarları olarak kabul edilen Rusya ve Ukrayna'nın tarım ürünleri ihracatının savaşın etkisiyle sekteye uğraması olduğunu söylemek mümkündür. Avrupa'nın tahıl ambarı olarak kabul edilen Ukrayna'nın Karadeniz'deki ticaret limanlarının savaşın başlamasının ardından abluka altına alınması ve Rusya'ya yönelik uygulanan Batı merkezli yaptırımlar, tahıl tedarik zincirini ciddi şekilde etkilemiştir. Milyonlarca insanın gıda ve fiyat krizinden doğrudan etkilendiği bu süreçte, Türkiye ve Birleşmiş Milletler (BM) bir insani diplomasi faaliyeti yürüterek küresel gıda arzının ve fiyatının güvenliğini geçici de olsa sağlamak adına Rusya ve Ukrayna arasında arabuluculuk girişimlerinde bulunmuştur. Yapılan görüşmeler sonucunda birbirini tamamlayan iki belgeden oluşan ve uluslararası kamuoyunda 'Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşması' olarak anılan anlaşma imzalanmıştır. Bu çalışmada, söz konusu anlaşmaya giden sürecin, anlaşmanın taraflar üzerindeki etkileri ve uluslararası sistemdeki yerinin analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışma kapsamında doküman analizi yönteminden yararlanılmış olup literatür taraması yapılarak araştırma konusu ile ilgili birincil ve ikincil yazılı kaynaklar analiz edilmiştir. Çalışmanın temel iddiası, bölgesel savaş ortamında imzalanan Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşması'nın savaştan kaynaklı yaşanan gıda ve fiyat krizinin daha da derinleşmesini engelleyecek önemli bir girişim olarak değerlendirilmesi gerektiğidir. Bu iddiadan hareketle çalışma, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın siyasi, sosyolojik veya askeri etkilerine odaklanmak yerine

¹ Doç. Dr., Munzur Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ozkangokcan@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-3286-1580

yürüttüğü arabuluculuk süreci, hem insani bir felaketin önlenmesine hem de savaş koşullarında müzakerenin mümkün olduğunun gösterilmesine katkı sağlamıştır. Anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle birlikte bir yıl boyunca milyonlarca ton tahılın uluslararası piyasalara ulaşması, özellikle kırılgan ekonomilere sahip ülkeler için yaşamsal önem taşımış; tahıl fiyatlarındaki oynaklığın azalması ise küresel piyasalarda geçici bir istikrar yaratmıştır.

Bununla birlikte uygulama süreci, anlaşmanın sürdürülebilirliğinin büyük ölçüde taraflar arasındaki siyasi gerilimlere ve Batı'nın Rusya'ya yönelik yaptırımlarına bağlı olduğunu göstermiştir. Rusya'nın kendi tarım ürünleri ve gübre ihracatına yönelik kısıtlamaların kaldırılmadığı gerekçesiyle anlaşmadan çekilmesi, böylesi insani nitelikli girişimlerin siyasi pazarlıkların gölgesinde kırılgan bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Ukrayna'nın güvenlik kaygıları, Rusya'nın yaptırımlar konusundaki talepleri ve Batı'nın çekimser tutumu, anlaşmanın uzun vadeli bir mekanizma olarak kurumsallaşmasının önüne geçmiştir.

Tahıl Koridoru Anlaşması, aynı zamanda uluslararası aktörlerin konumlanışlarını da yeniden şekillendirmiştir. Birleşmiş Milletler, uzun süredir eleştirilen kriz yönetimi performansını bu süreçte nispeten güçlendirmiş; Türkiye ise hem Rusya hem Ukrayna ile eşzamanlı yürüttüğü diplomatik temaslar sayesinde arabuluculuk kapasitesini uluslararası ölçekte görünür kılmıştır. Buna karşın Avrupa Birliği'nin insani bir krizde sınırlı rol oynaması, örgütün normatif söylemiyle pratik tutumu arasındaki uyumsuzluğu bir kez daha gündeme getirmiştir.

Sonuç olarak Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşması, savaş ortamında dahi diplomatik kanalların kullanılabileceğini göstermesi bakımından önemli bir başarı olmakla birlikte, taraflar arasındaki yapısal güvensizlik ve yaptırımların belirleyici rolü nedeniyle kalıcı bir mekanizma haline gelememiştir. Ancak kısa süreli de olsa küresel gıda arzının istikrar kazanmasını sağlayan bu girişim, uluslararası toplumun ekonomik güvenlik, insani krizler ve barış diplomasisi konularında ortak hareket etme kapasitesinin tamamen kaybolmadığını göstermiş; gelecekte benzer krizlerin yönetimi için önemli bir örnek teşkil etmiştir.

KAYNAKÇA

- Acer, Y. (2022, Temmuz). *Rusya-Ukrayna savaşının gıda arzına etkileri ve tahıl koridoru anlaşması* (Perspektif, 343). SETA Vakfı.
- Acer, Y. (2023, Mart). *Tahıl Koridoru Anlaşmasının uzatılması ve Türkiye'nin rolü* (Perspektif, 361). SETA Vakfı.

- Anadolu Ajansı. (2023). *Rusya: Tahıl Koridoru Anlaşması'nın 60 gün süreyle bir kez daha uzatılmasına itiraz etmiyoruz*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-tahil-koridoru-anlasmasi-nin-60-gun-sureyle-bir-kez-daha-uzatilmasina-itiraz-etmiyoruz/2844648>.
- Atalan, S. (2024). *What role can Turkey play in Ukraine negotiations?* CSIS. <https://www.csis.org/analysis/what-role-can-turkey-play-ukraine-negotiations>.
- BBC News Türkçe. (2022, 27 Temmuz). *Tahıl koridoru: İstanbul'da faaliyete geçen Müşterek Koordinasyon Merkezi hakkında neler biliniyor?* <https://www.bbc.com/turkce/articles/ck7yne3799po>.
- BBC News Türkçe. (2023a). <https://www.bbc.com/turkce/articles/c281rnz1xmwo>
- BBC News Türkçe. (2023b). <https://www.bbc.com/turkce/articles/c4nejed62yvvo>
- Bozdoğan, M. (2022). Bakan Akar: Müşterek Koordinasyon Merkezi vasıtasıyla yapılacak çalışmalar gıda krizinin aşılmasına katkı sağlayacak. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/bakan-akar-musterek-koordinasyon-merkezi-vasitasiyla-yapilacak-calismalar-gida-krizinin-asilmasina-katki-saglayacak/2646919>
- Bryant, E. (2023). *War in Ukraine: How a humanitarian tragedy fed a global hunger crisis*. World Food Programme. <https://www.wfp.org/stories/war-ukraine-how-humanitarian-tragedy-fed-global-hunger-crisis>
- Candan, T., & Halhallı, O. E. (2022). Uluslararası hukuk açısından Tahıl Koridoru Andlaşması'nın kısa bir analizi. *Ankara Barosu Dergisi*, 80(4), 363–404. <https://doi.org/10.30915/abd.1161930>
- Cumhuriyet. (2022). Son dakika: Tahıl koridoru için imzalar atılıyor. <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/son-dakika-tahil-koridoru-icin-imzalar-atiliyor-1960956>
- Dellal, N. (2022). Tahıl koridoru anlaşmasının 3 önemli etkisi. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/tahil-koridoru-anlasmasinin-3-onemli-etkisi/2753756>
- Faulconbridge, G., & Gumrukcu, T. (2024). Russia-Ukraine Black Sea shipping deal was almost reached last month—sources say. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/europe/russia-ukraine-black-sea-shipping-deal-was-almost-reached-last-month-sources-say-2024-04-15/>
- Interfax Russia. (2023). https://www.interfax-russia.ru/military/news_eng/394202
- Isachenko, D. (2023). *Turkey in the Black Sea region*. SWP Research Paper. https://www.swp-berlin.org/publications/products/research_papers/2023RP12_Turkey_BlackSeaRegion.pdf
- Lapham, L., & Landale, J. (2025). <https://www.bbc.com/news/articles/c93n05z48ldo>
- Liffey, K. (2023). Russia confirms Black Sea grain deal renewed for two months. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/europe/russia-confirms-black-sea-grain-deal-renewed-two-months-2023-05-17/>
- Moore, D. (2023). UN warns humanitarian risks grow as Black Sea Grain Initiative falters. *UN News*. <https://news.un.org/en/story/2023/08/1139437>
- Polityuk, P. (2023). Ukraine says Black Sea grain deal at risk of being shut down. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-says-black-sea-grain-deal-risk-being-shut-down-2023-04-17/>
- Reuters (Strupczewski, M.). (2022). EU moves to help Ukraine export grain as Russia blocks sea routes. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/europe/eu-moves-help-ukraine-export-grain-in-russia-blocks-sea-routes-2022-05-12/>
- Sánchez Ramirez, G. E. (2024). *Türkiye'nin Ukrayna Savaşı'nda arabuluculuk girişimleri: Ukrayna Tahıl Koridoru Anlaşması* (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi)
- The Moscow Times. (2022). <https://www.themoscowtimes.com/2022/11/17/ukraine-un-announce-4-month-grain-deal-extension-a79404>
- UN News. (2022). <https://news.un.org/en/story/2022/11/1130727>
- UN Trade and Development. (2022). *Memorandum of understanding...* https://unctad.org/system/files/information-document/MOU_21_July_UN-Secretariat86.pdf
- United Nations. (2022). Black Sea Grain Initiative – Vessel movements. <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative/vessel-movements>

- United Nations. (2023). *Note to correspondents: Extension of the Black Sea Grain Initiative*. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/note-correspondents/2023-03-18/note-correspondents-the-extension-of-the-black-sea-grain-initiative>
- United Nations Peacemaker. (2022). *Initiative on the Safe Transportation of Grain and Foodstuffs from Ukrainian Ports*. <https://peacemaker.un.org/sites/default/files/document/files/2024/05/blackseagraininitiativefulltext.pdf>
- UkraineWorld. (2025). Geopolitics of grain: Ukraine's role. <https://ukraineworld.org/en/articles/basics/geopolitics-grain-ukraines-role>
- UN Türkiye. (2022). <https://turkiye.un.org/tr/191442-bm-genel-sekreteri-guterres-tahil-koridoru-anlasmasi-karadenizde-bir-umut-issigi>

Bölüm 8

TÜRKİYE'DE EKONOMİ POLİTİKA BELİRSİZLİĞİ VE JEOPOLİTİK RİSKİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM GİRİŞ-ÇIKIŞLARI ÜZERİNE ETKİLERİ

Selim DEMEZ¹

GİRİŞ

1980'li yıllardan sonra küreselleşmenin de etkisiyle doğrudan yabancı yatırımlar büyük bir artış göstermiştir. Aslında bu artışın temel nedeni firmaların farklı yerlerde şube açarak belirli maliyetleri düşürmek istemeleridir. Bu nedenle genellikle doğrudan yabancı yatırımlar gelişmiş ekonomilerden gelişmekte olan ekonomilere doğru akar. Gelişmekte olan ekonomilerin büyüme hedeflerini gerçekleştirmeleri sermaye artışı ile paralellik gösterir. Sermayenin verimli ve etkin yatırımlara dönüşmesi çıktıyı artırır. İhtiyaç duyulan sermaye bir ülkeden diğerine dolaylı (menkul kıymet) ya da doğrudan olmak üzere iki şekilde hareket eder. Bu hareketin yönünün temel belirleyicisi yatırımların beklenen risk ve getiri oranlarıdır.

Dolaylı yatırımlar, ülke içi yüksek faiz oranlarından faydalanmak isteyen yabancı yatırımcıların menkul kıymet ve mevduat yatırımlarıdır. Portföy yatırımları olarak adlandırılan bu yatırımlar ülke içerisine hızlı bir şekilde giriş yapabildikleri gibi herhangi bir olumsuzluk durumunda hızlıca çıkabildiklerinden ekonomi için sürdürülebilir ve kalıcı bir etkileri olduğu söylenemez. Doğrudan yatırımlar ise ülke içerisine sabit sermaye yatırımı olarak girerler. Daha açık bir ifadeyle yabancı bir işletmenin ülke içerisindeki bir firmayı alması, firmaya ortak olması ya da bağımsız olarak kendi şubesini açmasıdır (Casson, 1982, ss. 27-28). Yabancı şirketin yerli bir şirket ile ortaklık yapması durumunda ev sahibi ülkedeki firmanın en az %10'luk yönetim hakkını elinde bulundurması durumunda doğrudan yabancı yatırım yapmış sayılır. Bu şekilde yapılan yatırımlar kalıcı yatırımlar olduğundan ülkeden çıkışları portföy yatırımları gibi hızlı olmaz.

¹ Doç. Dr., Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, selim.demez@ozal.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-6885-0499

çünkü enflasyonist ortamlarda hem maliyet hem de satış anlamında fiyatlama yapmak güçleşir. Bu durum yatırımcıların yatırım kararlarını olumsuz yönde etkilemektedir. işsizlikte meydana gelen artışın doğrudan yatırımları azaltması ise piyasa talebinin düşük olduğunun bir göstergesi olduğu için yatırımları olumsuz etkileyebilmektedir. Tüm bu durumlar birlikte değerlendirildiği zaman Türkiye ekonomisinde enflasyon ve işsizliğin kontrol altına alınması ve uzun vadede kalıcı DDY'leri ülke içerisine çekmek için ise belirsizliğin ortan kaldırılması çok önemli bir konudur. Politika yapımcıların bu durumları dikkate alması gerekir.

KAYNAKÇA

- Afşar, M., Doğan, E., & Doğan, B. Ö. (2022). Does higher geopolitical risk limits Turkish foreign direct investments?. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 8(3), 1456-1475.
- Akpiliç, F. (2025). Gayrimenkul Hariç Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Belirsizlik İlişkisi: Türkiye Örneği. *Trends in Business and Economics*, 39(3), 270-288.
- Al Mustofa, M. U., & Risayad, M. H. (2025). Geopolitical risk and foreign direct investment: the role of liberalization, institutions and financial markets. *Studies in Economics and Finance*.
- Altınar, A., & Bozkurt, E. (2023). Reflections of geopolitical risk on foreign direct investments: The case of Türkiye. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 1292-1309.
- Arslan, C. K. (2019). Jeopolitik Riskin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi, vrsya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), 6(6), s.435-441.
- Asiedu, E. (2002), "On The Deteminants of Foreign Direct Investment to Developing Countries: Is Africa Different?", *World Development*, 30 (1), 107-119.
- Baker, S. R., Bloom, N., & Davis, S. J. (2016). Measuring economic policy uncertainty. *The quarterly journal of economics*, 131(4), 1593-1636.
- Blomström, M. ve. Kokko, A (1998). Multinational Corporations and Spillovers, *Journal of Economics Surveys*, Vol. 12, No. 2.
- Caldara, D., & Iacoviello, M. (2022). Measuring geopolitical risk. *American economic review*, 112(4), 1194-1225.
- Canh, N. P., Binh, N. T., Thanh, S. D., & Schinckus, C. (2020). Determinants of foreign direct investment inflows: The role of economic policy uncertainty. *International Economics*, 161, 159-172.
- Casson, M. (1982). The theory of foreign direct investment. In *International Capital Movements: Papers of the Fifth Annual Conference of the International Economics Study Group* (pp. 22-57). London: Palgrave Macmillan UK.
- Ceyhan, T., & Gulcan, N. (2022). Jeopolitik risk ile doğrudan yabancı yatırımlar ve finansal gelişmişlik arasındaki ilişki: Konya panel nedensellik analizi. *Business and Economics Research Journal*, 13(4), 625-637.
- Dedeoğlu, D., Ögüt, K., & Pişkin, A. (2019). Yönetişim Kalitesi, Jeopolitik Risk ve Doğrudan Yabancı Yatırım İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Örneği. *Journal of Financial Politic & Economic Reviews/Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 56(650).
- Engle R. F., and Granger, C. W. J. 1987. Co-integration and error correction: Representation, estimation, and testing. *Econometrica* 55:251-276.
- Fania, N., Yan, C., Kuyon, J. B., & Djeri, S. (2020). Geopolitical risks (GPRs) and foreign direct investments: A business risk approach. *Global Journal of Management and Business Research*, 20(1), 1-9.
- Hayalı, A. S. (2024). Doğrudan Yabancı Yatırım ve Belirsizlik Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Belirsizlik Endeksi Örneği. *The Journal of Academic Social Science*, 123(123), 29-41.

- Hossain, M. S., Voumik, L. C., Ahmed, T. T., Alam, M. B., & Tasmim, Z. (2024). Impact of geopolitical risk, GDP, inflation, interest rate, and trade openness on foreign direct investment: Evidence from five Southeast Asian countries. *Regional Sustainability*, 5(4), 100177.
- Hsieh, H. C., Boarelli, S., & Vu, T. H. C. (2019). The effects of economic policy uncertainty on outward foreign direct investment. *International Review of Economics & Finance*, 64, 377-392.
- Hymer, S. H. (1960). *The international operations of national firms: A study of direct investment* (Doctoral dissertation).
- Johansen, S. (1991). Estimation and hypothesis testing of cointegration vectors in Gaussian vector autoregressive models. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 1551-1580.
- Johansen, S. (1995). Identifying restrictions of linear equations with applications to simultaneous equations and cointegration. *Journal of econometrics*, 69(1), 111-132.
- Kalmaz, D. B., & Adebayo, T. S. (2024). Understanding the factors that influence foreign direct investment in Turkey: Exploring the impact of country risks and geopolitical risk. *Journal of International Commerce, Economics and Policy*, 15(02), 2450014.
- Kapopoulos, T., Sakkas, A., & Drakos, K. (2025). Geopolitical risk and foreign direct investment inflows: the moderating role of water and energy risks. *International Journal of Finance & Economics*, 30(4), 4039-4062.
- Kilic, I. and Balli, F. (2024). Measuring economic country-specific uncertainty in Türkiye. *Empirical Economics*, 67, pp.1649-1689.
- Koymen, S., Santos- Paulino, A. U., Trentini, C., & Dogan, B. (2023). The role of innovation policies in SME internationalization: Evidence from Türkiye. *Transnational Corporations Journal*, 30(1).
- Kutbay, H., & Mercan, Ş. A. (2025). Ekonomik ve Politik Riskin Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY) Üzerindeki Etkisi. *Sosyoekonomi*, 33(66), 517-545.
- Özşahin, Ş., Üçler, G., & Uysal, D. (2022). Jeopolitik Risk ve Yolsuzluğun Doğrudan Yabancı Yatırımlar için Önemi: Türkiye için Ampirik Bulgular. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 257-286.
- Pesaran, M. H., & Shin, Y. (1995). *An autoregressive distributed lag modelling approach to cointegration analysis* (Vol. 9514, pp. 371-413). Cambridge, UK: Department of Applied Economics, University of Cambridge.
- Pesaran, M. H., Y. Shin ve R. J. Smith (2001), "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships", *Journal of Applied Econometrics*, 16 (3), 289-326.
- Truong, L. D., Friday, H. S., & Pham, T. D. (2024). The effects of geopolitical risk on foreign direct investment in a transition economy: Evidence from Vietnam. *Journal of Risk and Financial Management*, 17(3), 101.
- Türkmen, A. & Yaşar, E. (2023). Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin Risk, Belirsizlik ve Küreselleşme ile İlişkisi. In: Akça, H. & Ata, A. Y. & Yurdadoğ, V. (eds.), *Teoriden Pratiğe Ekonomi Politikaları ve Dönüşümü II*. Özgür Yayınları. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub294.c1279>
- Ünlü, A. (2025). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Makroekonomik ve Jeopolitik Parametrelerle Şekillenmesi: ARDL Perspektifinden Bulgular. *Fiscaoeconomia*, 9(3), 1323-1340.
- Yılmaz, A. (2024). Do Geopolitical Risks and Political Stability Drive Foreign Direct Investments? New Evidence from Dynamic Panel CS-ARDL Model. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 61-87.
- Zhang, L., & Colak, G. (2022). Foreign direct investment and economic policy uncertainty in China. *Economic and Political Studies*, 10(3), 279-289.

Bölüm 9

İŞ YERİNDE NEZAKETSİZLİĞİN YENİ YÜZÜ: SİBER NEZAKETSİZLİK

Mehmet ÖZTÜRK¹

GİRİŞ

Yapılan araştırmalar, çalışanların %98'inin iş yerinde nezaketsiz davranışlara maruz kaldığını, %99'unun ise nezaketsiz olan bu davranışlara tanıklık ettiğini göstermektedir (Kuriakose, Paul V & Bishwas, 2023). 17 farklı sektörden 800 yönetici ile yapılan bir araştırma sonucuna göre; iş yerinde nezaketsizliğe uğrayanların %78'inin kuruma olan bağlılığı azalmış, %48 bilinçli olarak performansını düşürmüş, %47'si işten geçirdiği süreyi azaltmış, %38'i kasıtlı olarak yaptığı işin kalitesi düşürmüştür (Porath & Pearson, 2013). Ancak iş yerinde nezaketsizlik, örgütsel ortamda sadece yüz yüze iletişim ve etkileşimle sınırlı kalmamaktadır (Alford, 2024). Bilgi teknolojilerindeki gelişim ve bu gelişimin çalışma ortamlarında yaygınlaşması, çalışanların birbirleriyle etkileşimlerini giderek artan bir şekilde, e-posta, tartışma panoları, görüntülü konferans ve kısa mesajlar gibi elektronik araçlarla yapmalarını sağlamıştır. Teknolojik gelişimin getirmiş olduğu bu yenilik, çalışanlar arasında mesafelerin olduğu durumlarda verimli ve zamanında iletişimin sağlanması başta olmak üzere birçok fayda sağlamıştır (Watkins, Krishinan & Barnes, 2021). Özellikle Covid-19 pandemisinin hızlandırdığı uzaktan çalışma ve hibrit çalışma modellerine geçiş, örgütlerin çalışma biçimini, çalışanların birbirleriyle etkileşim kurma şekillerini kökten değiştirmiştir. Zoom, Microsoft Teams, Slack ve bulut tabanlı proje yönetim aracı gibi programlar hem kamu hem de özel sektörde işlerin devamlılığın sağlanmasında merkezi bir öneme sahip olmuştur (Fındık, 2025). Örneğin; iş dünyasına yönelik olarak kurulan bir görüntülü konferans uygulaması olan Zoom'da 2019 Aralık ayında 10 milyon katılımcı yer alırken bu rakam pandeminin hemen sonrasında Mayıs 2022'de 300 milyona yükselmiş, pandemide

¹ Öğr. Gör. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Kahta Meslek Yüksekokulu, Seyahat-Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü mozturk@adiyaman.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-0793-7563

- İşletme yöneticileri, sergilenen siber nezaketsizlik davranışlarını belirlemenin yanında bu davranışların gerçekleştiği mecraları da belirlemelidir. Sadece e-postalar takip edilse de siber nezaketsizlik sadece e-postalarda değil başkaca video konferans ya da sohbet uygulaması gibi platformlarda da gerçekleşebilmektedir. Dolayısıyla yöneticiler burada yaşanan nezaketsizlikleri tespit edebilmek adına her platformdaki kayıt işlevlerinden faydalanmalıdır (Torres, Morman & Mistry, 2024).

KAYNAKÇA

- Akella, D., & Lewis, V. J. (2019). The modern face of workplace incivility. *Organization Management Journal*, 16(2), 55-60.
- Alahmad, Y. Y., & Bata, H. (2021). Cyber workplace Bullying: An empirical study. *American Journal of Industrial and Business Management*, 11(7), 767-784.
- Alford, S. (2024). *An exploration of cyber incivility exposure among millennials engaged in utilities and renewable energy stabilization: A qualitative case study*.
- Aljawarneh, N. M., Alomari, K. A. Kader, Alomari, Z. S., & Taha, O. (2022). Cyber incivility and knowledge hoarding: Does interactional justice matter? *VINE Journal of Information and Knowledge Management Systems*, 52(1), 57-70.
- Andersson, L. M., & Pearson, C. M. (1999). Tit for tat? The spiraling effect of incivility in the workplace. *Academy of management review*, 24(3), 452-471.
- Bartlett, M. E., & Bartlett, J. E. (2016). Case study on the impact of technology on incivility in higher education. *Journal of Educators Online*, 13(2), 1-18.
- Bernuzzi, C., O'shea, D., Setti, I., & Sommovigo, V. (2024). Mind your language! How and when victims of email incivility from colleagues experience work-life conflict and emotional exhaustion. *Current Psychology*, 43(19), 17267-17281.
- Business of Apps (2025). Zoom revenue usage statistics (2025). (7.12.2025 tarihinde <https://www.businessofapps.com/data/zoom-statistics/> adresinden ulaşılmıştır).
- Cortina, L. M., & Magley, V. J. (2009). Patterns and profiles of response to incivility in the workplace. *Journal of occupational health psychology*, 14(3), 272.
- Demirbağ, O., & Örs, Ş. (2025). Cyber incivility: The silent threat shattering teachers' mental health and happiness at work. Does gender matter? *Behaviour & Information Technology*, 1-22.
- Ezerins, M. E., & Ludwig, T. D. (2022). A behavioral analysis of incivility in the virtual workplace. *Journal of Organizational Behavior Management*, 42(2), 150-173.
- Febriana, S. K. T. (2019). *Cyber incivility perpetrator: The influenced of dissociative anonymity, Invisibility, asynchronicity, and dissociative imagination*. 1175(1), 1-8.
- Felblinger, D. M. (2008). Incivility and bullying in the workplace and nurses' shame responses. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing*, 37(2), 234-242.
- Fındık, E. (2025). The Factors impacting affective organizational commitment in remote work environments: A mixed-methods approach. Yayınlanmamış doktora tezi. İbni Haldun Üniversitesi, Türkiye.
- Giumetti, G. W., Saunders, L. A., Brunette, J. P., DiFrancesco, F. M., & Graham, P. G. (2016). Linking cyber incivility with job performance through job satisfaction: The buffering role of positive affect. *Psi Chi Journal of Psychological Research*, 21(4), 230-240.
- Hammouri, G. M. M., Esenye, I., & Aljawarneh, N. M. (2024). Sustainable Cyber Incivility and Service Innovation: Does Transformational Leadership Matter? *SAGE Open*, 14(2), 1-15.
- Howard, D. J. (2021). *Hello traitor: An examination of individual differences in perceptions of technology-related incivility*. University of South Florida.

- Ju, B., & Pak, S. (2025). Managing cyber incivility in digital workplaces: A systematic review and HR strategies. *International Journal of Organizational Analysis*.
- Kim, B. (2020). Effects of social grooming on incivility in COVID-19. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 23(8), 519-525.
- Krishnan, S. (2016). Electronic warfare: A personality model of cyber incivility. *Computers in Human Behavior*, 64, 537-546.
- Kuriakose, V., Paul V, M. T., & Bishwas, S. K. (2023). Examining the pathway linking workplace incivility and employee well-being: A study among frontline hotel employees in India. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 35(7), 2465-2480.
- Lim, S., Cortina, L. M., & Magley, V. J. (2008). Personal and workgroup incivility: Impact on work and health outcomes. *Journal of applied psychology*, 93(1), 95.
- Lim, V. K., & Chin, J. (2006). Cyber incivility at the workplace: What has supervisor's sex got to do with It? *PACIS 2006 Proceedings*, 80.
- Lim, V. K., & Teo, T. S. (2009). Mind your E-manners: Impact of cyber incivility on employees' work attitude and behavior. *Information & Management*, 46(8), 419-425.
- Lu, Y., Yan, Y., Xiao, S.-P., Zhao, K.-C., Cao, Z.-X., & Zhou, Y.-H. (2025). How does passive cyber incivility influence work engagement? A serial mediation via motivation and emotion. *Behavioral Sciences*, 15(2), 1-14.
- McCarthy, K., Pearce, J., Morton, J., & Lyon, S. (2020). Do you pass it on? An examination of the consequences of perceived cyber incivility. *Organizational Management Journal*, 17 (1), 43-58.
- McCarthy, K., Pillai, R., Cherry, B., & Steigerwald, M. (2019). From cyber to e-mail incivility: A psychometric assessment and measure validation study. *Organization Management Journal*, 16(2), 61-68.
- Mert, İ. S., Şen, C., & Abubakar, A. M. (2025). Impact of social media usage on technostress and cyber incivility. *Information Development*, 41(4), 1407-1422.
- Mueller-Coyne, J., Voss, C., & Turner, K. (2022). The impact of loneliness on the six dimensions of online disinhibition. *Computers in Human Behavior Reports*, 5, 1-7.
- Nag, D., Jones, K. P., Lindsey, A. P., Robinson, A. N., & Arena Jr, D. F. (2024). A theoretical model of selective cyber incivility: Exploring the roles of perceived informality and perceived distance. *Human Resource Management Journal*, 34(2), 421-436.
- Niven, K., Connolly, C., Stride, C. B., & Farley, S. (2022). Daily effects of face-to-face and cyber incivility via sadness, anger and fear. *Work & Stress*, 36(2), 147-163.
- Pearson, C. M., & Porath, C. L. (2005). On the nature, consequences and remedies of workplace incivility: No time for "nice"? Think again. *Academy of Management Perspectives*, 19(1), 7-18.
- Porath, C., & Pearson, C. (2013). The price of incivility. *Harvard business review*, 91(1-2), 114-121.
- Ririh, K. R., Cahyadi, B., Hidayah, N. Y., Sundari, A. S., & Ningtyas, D. R. (2018). *The role of perceived leader and organizational control effectively to diminish cyber incivility and workplace deviance at work*. 9-16.
- Rockwell, N. (2025, January 14). 22 Surprising Remote Work Stats. (7.12.2025 tarihinde <https://www.flowlu.com/blog/productivity/remote-work-statistics/> adresinden ulaşılmıştır).
- Septyningtyas, D. J., Maharani, G. F., Hendardi, R. K., & Nai'mah, T. (2025). The impact of cyberincivility on employees worldwide: A narrative review. *Psychology Research on Education and Social Sciences*, 6(3), 155-165.
- Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *Cyberpsychology & behavior*, 7(3), 321-326.
- Tasoulis, K., Theriou, G., Louzi, N., & Chatzoudes, D. (2024). Scylla and Charybdis: The relationships between supervisor active and passive cyber incivility with job stress, work engagement, and turnover intentions. *European Management Journal*, 42(6), 894-906.
- Torres, E. N., Morman, B., & Mistry, T. G. (2024). Incivility meets remote work: A typology of cyber incivility behaviors. *International Journal of Hospitality Management*, 118, 103689.
- Wang, L., Jiang, S., Zhou, Z., Fei, W., & Wang, W. (2024). Online disinhibition and adolescent cyberbullying: A systematic review. *Children and Youth Services Review*, 156, 107352.

- Watkins, T., Krishnan, S., & Barnes, C. M. (2021). A sleep and self-control model of cyber incivility at work. *Sleep Health*, 7(4), 468-473.
- Wright, M. F. (2013). The relationship between young adults' beliefs about anonymity and subsequent cyber aggression. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16(12), 858-862.
- Wu, S., Lin, T.-C., & Shih, J.-F. (2017). Examining the antecedents of online disinhibition. *Information Technology & People*, 30(1), 189-209.
- Xiao, S.-P., Lu, Y., Yan, Y., Zhou, Z. E., Cao, Z.-X., & Zhao, K.-C. (2023). Effects of two-dimensional cyber incivility on employee well-being from a self-determination perspective. *Frontiers in Psychology*, 14, 1137587.
- Yuan, Z., Park, Y., & Sliter, M. T. (2020). Put you down versus tune you out: Further understanding active and passive e-mail incivility. *Journal of occupational health psychology*, 25(5), 330.
- Zhou, Z. E., Pindek, S., & Ray, E. J. (2022). Browsing away from rude emails: Effects of daily active and passive email incivility on employee cyberloafing. *Journal of Occupational Health Psychology*, 27(5), 1-13.

Bölüm 10

OSMANLI DEVLETİ'NDE MODERN ORTAÖĞRETİMİN İNŞÂSI: RÜŞTİYELERİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

Turgut SUBAŞI¹

1. RÜŞTİYE MEKTEPLERİNİN KURULUŞUNU HAZIRLAYAN ŞARTLAR

Osmanlı Devleti'nin modern eğitim sistemine geçişinde önemli bir basamak oluşturan *Rüştiye Mektepleri*, devletin idarî, askerî ve toplumsal dönüşüm ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu kurumların açılması yalnızca eğitim alanında bir yenilik değil, aynı zamanda devletin yeniden yapılanmasının da bir gereği idi.

II. Mahmut merkezi otoriteyi güçlendirmek amacıyla geleneksel yönetim biçimi olan Divân teşkilatını kaldırarak yerine hükümet sistemini getirmiştir. Yönetimdeki bu değişiklik devlete hizmet verecek iyi eğitilmiş nitelikli insan kaynağı gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Devletin ihtiyacı olan nitelikli insan kaynağının yetersiz oluşu devlet işlerinin işleyişinde aksamalara neden oluyordu. Bu durumu fark eden II. Mahmut, devlet dairelerinin ihtiyacı olan nitelikli insan yetiştirecek kurumların açılması için büyük bir çaba içerisine girdi. Bu amaçla *Mekteb-i Maârif-i Adliyye* ile *Mekteb-i Ulûm-ı Edebiyye*'yi kurarak idarî kadroların eğitimini modernleşme çabalarının merkezine yerleştirdi. (Akyıldız, 2004)

Rüştiyelerin açılmasını gerekli kılan diğer şartlar arasında toplumsal disiplini sağlama, tebaa arasında devlete bağlılığı güçlendirme ve farklı dinî cemaatler karşısında Müslüman nüfusun eğitim düzeyini yükseltme çabaları da yer alıyordu. Bununla beraber askerî okullara, özellikle de Harbiye ve Mühendishanelere hazırlık eğitimi verecek kurumlara duyulan ihtiyaç da rüştiyelerin kuruluş sürecini hızlandırmıştır. (Somel, 2010)

II. Mahmut, ziraat, bayındırlık, sanayi ve eğitim-öğretim gibi ülkenin kalkınması için gerekli olan alanlarda faaliyetler yapması amacıyla 1838 de *Meclis-i Umûr-ı*

¹ Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, subasi@sakarya.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-1677-0440

Sonuç olarak, *Rüştiye Mektepleri*, Osmanlı Devleti'nde modern eğitim sisteminin temellerini atan kurumlar olarak hem müfredat ve idari yapı hem de sosyal işlev açısından kapsamlı bir dönüşümü simgelemiştir. Bu okullar, Osmanlı modernleşme sürecinde eğitim ile devlet hizmetleri arasındaki bağı güçlendirmiş, öğrencilerin hem teknik hem de ahlaki açıdan donanımlı bireyler olarak yetişmelerine imkân sağlamıştır. Kız ve erkek öğrenciler için sağlanan eşit eğitim imkânları, Osmanlı toplumunun ilerlemesine yönelik vizyonun bir parçası olarak toplumsal kalkınmaya katkıda bulunmuştur. Böylece *Rüştiye Mektepleri*, yalnızca bilgi ve beceri kazandıran kurumlar değil, aynı zamanda modern devlet anlayışının ve toplumsal dönüşümün eğitim aracılığıyla hayata geçirildiği yapı taşları olarak Osmanlı eğitim tarihindeki yerini almıştır.

KAYNAKÇA

- Agoston, G., & Masters, B. (Eds.). (2009). *Rüştiye mektepleri (Middle schools)*. In *Encyclopedia of the Ottoman Empire*. New York, NY: Facts On File.
- Akyıldız, A. (2003). Maarifi Umumiye Nezareti. In *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Vol. 27, pp. 273–274). İstanbul: TDV Yayınları.
- Akyıldız, A. (2004). *Osmanlı bürokrasisi ve modernleşme*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altınova, A. (2010). *Osmanlı modernleşmesinde rüşdiye mektepleri* (Doktora tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Berkes, N. (2008). *Türkiyede çağdaşlaşma* (A. Kuyas, Ed.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bilim, C. Y. (1998). *Türkiyede çağdaş eğitim tarihi 1734–1876*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Cevdet Paşa. (1991). *Tezâkir* (Vol. 1; C. Baysun, Ed.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Cevdet Paşa. (1991). *Tezâkir* (Vol. 4; C. Baysun, Ed.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Demirel, M. (2024). *Rüştiye*. In *Türk Maarif Ansiklopedisi*. Ankara: TÜBA-AR.
- Ergin, O. (1977). *Türk maarif tarihi* (Vols. 1–2). İstanbul: Eser Matbaası.
- Eyice, S. (1993). Cevri Kalfa Mektebi. In *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Vol. 7, pp. 461–462). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kodaman, B. (1991). *Abdülhamid devri eğitim sistemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mahmut Cevad ibnü'ş Şeyh Nâfi. (2001). *Maârif-i Umûmiye Nezâreti: Târihçe-i teşkilât ve icrââtı* (T. Kayaoğlu, Ed.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Öztürk, C. (2008). Rüşdiye. In *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Vol. 35, pp. 300–303). İstanbul: TDV Yayınları.
- Patoglu, F. (2025). *Kadının modern eğitime ilk adımı: İnas rüştiyeleri* (Doktora tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan günümüze eğitim tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Somel, S. A. (2010). *Osmanlı'da eğitimin modernleşmesi (1839–1908)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Subaşı, T. (2011). Tanzimat döneminde eğitim alanında yeniden yapılanma: Maarif-i Umumiye Nezareti'nin kuruluşu. In *International Conference on New Horizons in Education* (pp. 750–760). Guarda, Portekiz.
- Subaşı, T. (2019). Osmanlı Devleti'nin ilk Maârif-i Umûmiye Nazırı Abdurrahman Sami Paşa. In R. Yaşa & H. Şahin (Eds.), *Prof. Dr. Mevlüt Koyuncu'ya armağan* (pp. 269–287). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.

- Tuğrul, M. (2021). Medreseden rüşdiye: Sakallızâde Medresesi ve Sofya Rüşdiye Mektebi. *OTAM (Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, 50, 207–233. Ankara.
- Ünlü, M., & Dündar, A. (2024). Tanzimat sonrası modernleşme sürecinde Selanik İnas Rüşdiye Mektebi. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 39(1), 399–421. İzmir. <https://doi.org/10.18513/egetid.1424767>

Bölüm 11

MUTLULUK EKONOMİSİNE YAŞAM MEMNUNİYETİ DİNAMİKLERİYLE BİREY, TOPLUM VE KAMU TEMELLİ YAKLAŞIM

Tuğba İBİK¹
Serdar ÖZTÜRK²

GİRİŞ

Mutluluk konusunun tarih boyunca önemli bir yere sahip olduğu ve konuyla ilgili yaklaşımların çağlar öncesine kadar uzandığı ifade edilebilir. Ayrıca bu konunun başlarda psikoloji biliminin kapsamına girdiği ancak zamanla ekonomi bilimiyle ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu bağlamda mutluluk ekonomisinin klasik iktisadi doktrinle birlikte ele alınmaya başladığı ve çeşitli iktisatçıların alana katkılarının olduğu söylenebilir. Ayrıca konunun ölçülebilirliği hususunda farklı görüşlerin bulunduğu ve bu konuda uzlaşa sağlanamadığı görülmektedir. Mutluluğu ekonomik göstergelerle ele alan çalışmaların bazılarında bunun tek başına yeterli olmadığı görüşü hâkim olmuştur. Ekonominin yanı sıra sosyal ve siyasi olgularla da ilişkilendirilen bu konunun zamanla ölçüm alanları da farklılık göstermiştir. Özellikle yaşam memnuniyetinin bu hususta ön plâna çıkmaya başladığı görülmektedir. Dünya genelinde ülkelerin mutluluğunu ölçmenin farklı yöntemleri olduğu ve Dünya Mutluluk Raporu (World Happiness Report)'na göre Türkiye'nin yaşam memnuniyetinin pek çok ülkenin oldukça gerisinde kaldığı söylenebilir. Türkiye'de ise Yaşam Memnuniyeti Araştırması'yla bu ölçümün yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmada bireysel, toplumsal ve kamusal konuların ele alındığı ifade edilebilir.

Bu çalışmada, Türkiye'de mutluluk ekonomisi konusunu yaşam memnuniyeti dinamikleriyle ele almak amaçlanmaktadır. Bunun için Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan Yaşam Memnuniyeti Araştırması verileri

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, tugbaibik50@gmail.com, ORCID iD: 0009-0001-8194-6740

² Prof. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, serdarozturk@nevsehir.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-0650-0244

KAYNAKÇA

- Aggarwal, S., Bhatt, S., & Negi, A. (2024). The influence of optimism on the happiness and life satisfaction of young adults, *International Journal of Advanced Research in Science, Communication and Technology*, 4(2), 219-225.
- Benjamin, A., & Nair, K.V. (2024). Happiness economics- a conceptual study, *International Journal of Creative Research Thoughts*, 12(10), 601-609.
- Clark, A.E. (2014). Is happiness the best measure of well-being?, *Chapter 16 of the Oxford Handbook of Well-Being and Public Policy*.
- Den Uyl, D.J., & Rasmussen, D.B. (2010). Adam Smith on economic happiness, *Reason Papers*, 32.
- Diener, E., Oishi, S., & Lucas, R.E. (2012). Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction, *The Oxford Handbook of Positive Psychology* (2 ed), DOI: 10.1093/oxfordhb/9780195187243.013.0017.
- Doric, Z. (2022). Economy and happiness-questioning relationship, *Megatrend Review*, 19(3), 141-165.
- Durucan, A., Eşsiz, F.P., & Yeşil, E. (2025). The effects of fiscal policy practices on happiness, *Politik Ekonomik Kuram*, 9(2), 753-764.
- Easterlin, R.A. (1974). Does economic growth improve the human lot? *Some Empirical Evidence*, <https://huwdixon.org/teaching/cei/Easterlin1974.pdf>.
- Easterlin, R.A. (1995). Will raising the incomes of all increase the happiness of all?, *Journal of Economic Behavior and Organization*, 27, 35-47.
- Easterlin, R.A. (2004). The economics of happiness, *Daedalus*, 133(2), 26-33.
- Easterlin, R.A. (2013). Happiness, growth, and public policy, *IZA Discussion Papers*, No.7234.
- Easterlin, R.A. (2014). Happiness and economic growth: TheeEvidence, *USC Nornsife Institute for New Economic Thinking*, Working Paper No.14-03.
- Easterlin, R.A., McVey, L.A., Switek, M., Sawangfa, O., & Zweig, J.S. (2011). The happiness-income paradox revisited, *IZA Discussion Paper* No.5799.
- Easterlin, R.A., & O'Connor, K.J. (2020). The Easterlin Paradox, *IZA Discussion Paper* No.13923.
- Esmail, H.A.H., & Shili, N.N.J. (2017). The relationship between happiness and economic development in KSA: Study of Jazan region, *The Business and Management Review*, 9(1), 310-320.
- Frey, B.S., & Stutzer, A. (2002). The economics of happiness, *World Economics*, 3(1), 1-17.
- Frey, B.S., & Stutzer, A. (2010). Happiness: A new approach in economics, *CESifo DICE Report*, RePEc, 8(4), 3-7.
- Graham, C. (2005). The economics of happiness insights on globalization from a novel approach, *World Econ*, 6(3), 41-55.
- Karadağ-Duymazlar, Y., Açıkgöz, B., & Önemli, M.B. (2025). Mutluluk ekonomisi ve kamu politikası, *Fiscaeconomia*, 9(1), 516-537.
- Koohborfardhaghighi, S., Summers, C.R., Hehmatis, A., & Altmann, J. (2022). Influence of freedom of choice on happiness, *IZA Discussion Paper* No.15315.
- Lee, D.R. (2005). Who says money cannot buy happiness?, *The Independent Review*, X, 3, 385-400.
- Nikolova, M., & Graham, C. (2020). The economics of happiness, *GLO Discussion Paper*, No.640.
- Popescu, I.A., & Mourao, P.J.R. (2024). Exploring the nexus between national innovation performance and happiness, *Humanities & Social Sciences Communications*, 11:960.
- Ratneswary, R., Rasiah, V., Thuraisingham, A.S., Jambulingam, M., & Habibullah, M.S. (2013). Does economic development and democracy translate to happiness? *A Global Perspective*, *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 7(8), 545-553.
- Ribeiro, S., & Santos, A. (2019). The economics of happiness: An approach to Portuguese economy, *Interdisciplinary Approach to Economics and Sociology*, 12(4), 197-212.
- Shaheen, F. (2015). A study of life satisfaction and optimism in relation to psychological well-being among working and non working women, *International Journal of Education and Psychological Research*, 4(4), 81-85.

- Sundriyal, R., & Kumar, R. (2014). Happiness and wellbeing, *The International Journal of Indian Psychology*, 1(4),No.2.
- Susanti, V., & Fitri, A. (2024). Economics of happiness: What really counts?, *In 1st International Conference on Islamic Economics, Business Development and Studies, KnE Social Sciences*,380-395.
- TÜİK, *Yaşam memnuniyeti araştırması*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yasam-Memnuniyeti-Arsatirmasi-2024-53785> (11.12.2025).
- Ulutürk-Akman, S. (2021). Mutluluk ve yaşam memnuniyetinin belirleyicileri: Türkiye İstatistik Kurumu yaşam memnuniyeti araştırması üzerine analizler, *Journal of Social Policy Conferences*, 81,35-69.
- Veenhoven, R. (1984). Conditions of happiness, DOI:10.1007/978-94-009-6432-7.
- Veenhoven, R. (1996). The study of life-satisfaction, Ed.W.E.Saris, R.Veenhoven, A.C., Scherpenzel and B.A.Bunting, *Comparative Study of Satisfaction with Life in Europe*, Eötvös University Press.
- Veenhoven, R. (2012). Happiness: Also known as 'Life Satisfation' and 'Subjective Well-Being', In *Handbook of Social Indicators and Quality of Life Research*, 63-77.
- Veenhoven, R., Vergunst, F. (2014). The Easterlin illusion: Economic growth does go with greater happiness, *International Journal of Happiness and Development*, 1(4),311-343.
- World Happiness Report, <https://data.worldhappiness.report/table> (11.12.2025).

Bölüm 12

MODERN DÜNYADA TARİH ÖĞRETİMİ

İbrahim ÖZCANLI¹

GİRİŞ

Tarih eğitimi ve öğretimi bireylerin geçmişte yaşanan olayları öğrenmelerini ve anlamalarını sağlar. Bu sayede kişi toplumların yaşantılarını daha doğru yorumlayabilir, tarih sahnesindeki bütün olayların birbiriyle bağlantılı bir şekilde sebep, sonuç ve süreç içerisinde olduğunu öğrenir. Tarih benzersiz, tekrarı olmayan ve birbirine bağlı olaylar bütünüdür. Tarih kendisini diğer bilim dallarından ayıran özellikleriyle ele alındığında insan varlığının sürekliliği, gelişimi ve değişimi gibi sebepler tarihin öğretimini farklı bir noktaya koymaktadır.

Tarih eğitiminin amaçları içerisindeki önemli unsurlarından biri de millî bilinç oluşturmaya ve bu bilinci geliştirmesidir (Safran, 2011). 19. yüzyılda kitlesel eğitimin başlamasıyla eğitim ve öğretim politikaları ulus devletlerin inşasında önemli bir araç olarak kullanılmaya başlamıştır (Green, 2013; Mandler, 2014; Zinkina, 2016). 20. yüzyılda ise tarih eğitimi içerik, amaç ve pedagojik yaklaşım açılarından önemli değişim ve aşamalar kaydetmiştir. Özellikle vatandaşlık bilinci, ulusal kimlik kavramları benimsetilmeye çalışılmış, sorgulayıcı yaklaşım, nedensellik, kanıt kullanımı, empatik yaklaşım benimsenmiş, eleştirel ve kaynaklara önem verilen bir yaklaşım kullanılmıştır (Lee & Ashby, 2000; Green, 2013; Mandler; Rüsen, 2004; Seixas & Morton, 2013; Barton & Levstik, 2004). Chapman ve Haydn'a göre (2020), araştırmacılar tarih öğretiminde iki tür amaç belirlemiştir: romantik ve aydınlanmacı amaçlar. Günümüzde ise bu iki eğitsel amaç birçok ülkenin programlarında eşzamanlı olarak yer almaktadır.

21. yüzyıldaki toplumsal, kültürel ve teknolojik dönüşümler, tarih öğretiminin içeriği, yöntemi ve amacı üzerine yeniden düşünülmesini zorunlu kılmıştır. Günümüzde tarih eğitimi yalnızca geçmişe ilişkin bilgi aktaran bir alan olmaktan çıkmış; bireyin kimlik gelişimi, toplumsal belleğin inşası, barış kültürünün

¹ Öğr. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, ibrahimozcanli.001@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-3146-6167

tarihsel anlatıların ideolojik yönlerini çözüm becerileri, demokratik toplumlarda bilinçli ve aktif yurttaşlığın temel öğeleri olarak ön plana çıkmaktadır. Bu yönüyle tarih eğitimi, yalnızca akademik bir disiplin değil; bireysel kimlik gelişimini destekleyen, toplumsal uzlaşmayı güçlendiren ve demokratik değerlerin içselleştirilmesine katkı sağlayan stratejik bir eğitim alanı olarak konumlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bai, S. (2025). A Study on the impact of digital history education resources on teaching in secondary school history classrooms. *International Journal for Housing Science and Its Applications Publish*, 46(4), 473-481.
- Barton, K. C. (2005). *History education and national identity in a democracy: Teaching history to diverse students*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Barton, K. C., & Levstik, L. S. (2004). *Teaching history for the common good*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bilgili, A. S. (2017). Küreselleşme sürecinde millî tarih eğitimi meselesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 46(216), 21-32.
- Bozkurt, V. (2000). *Küreselleşme Kavramı, Gelişim ve Yaklaşımlar*. Küreselleşmenin İnsani Yüzü, Ed. Veysel Bozkurt, I. Baskı, Alfa Yayınları, s. 17-31.
- Carretero, M., & Gartner, E. (2024). Artificial intelligence and historical thinking: A dialogic exploration of ChatGPT / Inteligencia artificial y pensamiento histórico: Una exploración dialógica del ChatGPT. *Studies in Psychology*, 45, 80-102. <https://doi.org/10.1177/02109395241241379>
- Chapman, A. E., & Haydn, T. (2020). Editorial: History education in changing and challenging times. *History Education Research Journal*, 17(1): 1-3. <https://doi.org/10.18546/herj.17.1.01>
- Green, A. (2013). *Education and state formation: Europe, East Asia and the USA* (2nd ed.). Palgrave Macmillan.
- Haydn, T. (2011). Secondary history: Current themes. In I. Davies (Ed.), *Debates in history teaching* (pp. 50–62). Routledge.
- Haydn, T. (2012). *History in schools and the problem of "the nation"*. London: Routledge.
- Howard, S. K. & Mozejko, A. (2015). Considering the history of digital technologies in education. In M. Henderson & G. Romero (Eds.), *Teaching and digital technologies: big issues and critical questions* (pp. 157-168). Port Melbourne, Australia: Cambridge University Press.
- Hughes-Warrington, M., Martin, A., & O'Brien, L. Y. (2025). *Artificial historians*. Routledge.
- Lee, P., & Ashby, R. (2000). Progression in historical understanding among students ages 7–14. In P. N. Stearns, P. Seixas, & S. Wineburg (Eds.), *Knowing, teaching, and learning history* (pp. 199–222). New York University Press.
- Lee, P., & Shemilt, D. (2003). A scaffold, not a cage: Progression and progression models in history. *Teaching History*, 113, 13–23.
- Licata, L. (2022). Collective memory: Objectification or anchoring?. *Papers on Social Representations*, 31(1), 5-1.
- López-Fernández, C., Tirado-Olivares, S., Mínguez-Pardo, R., & Cózar-Gutiérrez, R. (2023). Putting critical thinking at the center of history lessons in primary education through error- and historical thinking-based instruction. *Thinking Skills and Creativity*, 49:101316, 101316. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2023.101316>
- Mandler, P. (2014). Educating the nation I: Schools. *Transactions of the Royal Historical Society*, 24, 5-28.
- MEB. (2018). Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

- MEB. (2023). Ortaöğretim Tarih Dersi (Güncellenmiş) Öğretim Programı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Miralles-Martínez, P., Gómez-Carrasco, C.J., & Sánchez-Ibañez, R. (2014). Dime qué preguntas y te diré qué evalúas y enseñas. Análisis de los exámenes de ciencias sociales en tercer ciclo de Educación Primaria. *Aula Abierta*, 42(02), 83-89. <https://doi.org/10.1016/j.aula.2014.05.002>
- Nichol, J., & Dean, J. (1997). *History 7–11: Developing primary teaching skills*. London: Routledge.
- Pingel, F. (2010). *UNESCO guidebook on textbook research and textbook revision*. Paris: UNESCO.
- Rüsen, J. (2004). Historical consciousness: Narrative structure, moral function, and ontogenetic development. In P. Seixas (Ed.), *Theorizing historical consciousness* (pp. 63–85). University of Toronto Press.
- Sakki, I. (2025). Collective Memory and History Textbooks. *Current Opinion in Psychology*, 102073.
- Sakki, I. (2016). Raising European citizens: constructing European identities in French and English textbooks. *Journal of Social and Political Psychology*, 4(1), 444-472.
- Safran, M. (2011). Tarih eğitimi ve tarih öğretiminin genel amaçları. İçinde M. Safran (Ed.), *Tarih eğitimi: kuram ve uygulama*. Ankara: Pegem Akademi.
- Safran, M., & Ata, B. (2020). *Tarih eğitimi ve öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Safran, M., & Şimşek, A. (2019). *Dijital çağda tarih eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Seixas, P. (2000). Schweigen! Die Kinder! or, Does postmodern history have a place in the schools? In *Knowing, teaching, and learning history: National and international perspectives* (pp. 19–37).
- Seixas, P., & Morton, T. (2013). *The big six historical thinking concepts*. Toronto: Nelson Education.
- UNESCO. (2017). *Rethinking history education for the 21st century*. Paris: UNESCO.
- Wineburg, S., & McGrew, S. (2017). *Lateral reading and the nature of expertise: Reading less and learning more when evaluating digital information*. Stanford History Education Group.
- Zinkina, J., Korotayev, A., & Andreev, A. (2016). Mass primary education in the nineteenth century. In *Globalistics and Globalization Studies* (pp. 63–70).

Bölüm 13

SAĞLIK EKONOMİSİNDE DAVRANIŞSAL İKTİSAT: ZİHİNSEL MUHASEBE HATASI VE FARMAKOEKONOMİ

Sümeyye GÖKÇENOĞLU¹

GİRİŞ

Davranışsal iktisat, bireylerin ekonomik karar alma süreçlerinde yalnızca rasyonel hesaplamalara dayanmadığını savunan ve bireylerin ekonomik karar ve tercihlerini zihinsel, duygusal ve psikolojik faktörlerin etkisiyle nasıl şekillendirdiğini inceleyen bir bilim dalıdır (Aktan ve Yavuzaslan, 2020, 100). Bu yaklaşım, özellikle 1970’li yıllarda Daniel Kahneman ve Amos Tversky’nin “beklenti teorisi” (prospect theory) ile birlikte klasik iktisadın rasyonalite varsayımına karşı eleştirel bir yaklaşım olarak gelişmiştir (Kahneman & Tversky, 1979). Klasik iktisat teorisinin aksine, davranışsal iktisat bireylerin sistematik bilişsel hatalar yaptığını, kısa vadeli düşünmeye eğilimli olduklarını ve kararlarını bağlama göre değiştirdiklerini vurgular. Bu disiplinin temel özellikleri arasında sınırlı rasyonalite, statükoya eğilim, çerçeveleme etkisi ve zihinsel hesaplama gibi kavramlar yer alır (Thaler, 1999). Bu yönüyle davranışsal iktisat, yalnızca ekonomik modellerin değil, politika yapım süreçlerinin de yeniden şekillendirilmesine katkı sunar.

Sağlık ekonomisi, bireylerin sağlıkla ilgili kaynak tahsisi, hizmet kullanımı ve harcama davranışlarını analiz ederken genellikle rasyonel seçim teorisini esas almıştır. Ancak sağlık, belirsizlik ve duygusal faktörlerin yüksek olduğu bir alan olduğundan, davranışsal iktisadın sunduğu bakış açısı bu alanda çok daha işlevseldir (Frank, 2004). Bireylerin sağlık sigortası tercihleri, sağlıklı yaşam alışkanlıklarını sürdürmeleri ya da tedavi arama davranışları her zaman maliyet-fayda analizine dayanmaz. Örneğin, sigara gibi sağlığa zararlı bir alışkanlık devam ettirilirken, pahalı bir check-up hizmetine yatırım yapılabiliyor olması, karar süreçlerinde psikolojik faktörlerin etkisini gösterir (Loewenstein vd. 2007).

¹ Dr, Erzurum Teknik Üniversitesi, sumeyye.gokcenoglu86@erzurum.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-6878-8813

sunmaktadır. Zihinsel muhasebe hatası, paranın ikame edilebilirliği ilkesini ihlal ederek bireyleri maliyet-etkin koruyucu hizmetleri ihmal etmeye ve daha pahalı tedavilere yönelmeye itmektedir. Bu durum, farmakoekonomi çalışmalarının hedeflediği optimal kaynak tahsisini bozarak sağlık sisteminin verimliliğini ve finansal sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir.

Bu nedenle sağlık politikalarının tasarımında yalnızca rasyonel maliyet-fayda analizlerine değil, aynı zamanda zihinsel muhasebe hatasının etkilerini azaltacak nudge stratejilerine de yer verilmelidir. Fiyatlandırma ve sigorta kapsamının, bireylerin zihinsel bütçeleme eğilimlerini olumlu yönde etkileyecek biçimde çerçevelenmesi hem bireysel tedavi uyumunu artıracak hem de sistem düzeyinde maliyetleri azaltacaktır. Gelecekte yapılacak araştırmaların, bu davranışsal etkilerin ölçülmesine ve politika tasarımlarına entegre edilmesine odaklanması, daha etkili ve insan merkezli bir sağlık sisteminin oluşmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, A. ve Yeğenoğlu, S. (2006). Sağlık ekonomisi perspektifinden farmakoekonomi. *Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 26(1), 39–55.
- Acar, G. T. (2016). *İktisadi değiştirmek: Neoklasik iktisada eleştirel bir yaklaşım* (1. baskı). İletişim Yayınları.
- Ahuja, J., Gupta, M., Gupta, A. K. ve Kohli, K. (2005). Pharmacoeconomics. *National Medical Journal of India*, 17, 80–83.
- Aksoy, T. ve Şahin, I. (2015). Belirsizlik altında karar alma: Geleneksel ve modern yaklaşımlar. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 1–28.
- Aktan, C. C. ve Yavuzaslan, K. (2020). Bireylerin iktisadi karar ve tercihlerinde zihinsel, duygusal ve psikolojik faktörlerin analizi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 12(2), 100–120.
- Alzarea, A. I., Khan, Y. H., Alanazi, A. S., Butt, M. H., Almalki, Z. S., AlAhmari, A. K. ... Mallhi, T. H. (2022). Barriers and facilitators of pharmacoeconomic studies: A review of evidence from the Middle Eastern countries. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(13), 7862. doi:10.3390/ijerph19137862
- Aslan, B. (2024). *Davranışsal iktisat çerçevesinde merhamet güdüsü ile para talebi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Karadeniz Teknik University.
- Benartzi, S. ve Thaler, R. H. (1993). *Myopic loss aversion and the equity premium puzzle* (NBER Working Paper No. 4369). National Bureau of Economic Research.
- Brot-Goldberg, Z. C., Layton, T., Vabson, B. ve Wang, A. Y. (2021). *The behavioral foundations of default effects: Theory and evidence from Medicare Part D* (NBER Working Paper No. 28331). National Bureau of Economic Research. doi:10.3386/w28331
- Camerer C. (1999). Behavioral economics: reunifying psychology and economics. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 96(19), 10575–10577. <https://doi.org/10.1073/pnas.96.19.10575>
- Chandra, A., Handel, B. ve Schwartzstein, J. (2018). Behavioral economics and health care markets. B. D. Bernheim, S. DellaVigna ve D. I. Laibson (Ed.), *Handbook of behavioral*

- economics: Applications and foundations* (Cilt 2, ss. 459–502). Elsevier. doi:10.1016/bs.hesbe.2018.11.004
- Cheng, Z. (2023). The impact of status quo bias on people's choices. *Advances in Economics, Management and Political Sciences*, 10(1), 111–115.
- Das, M., Choudhury, S., Maity, S., Hazra, A., Pradhan, T., Pal, A. ve Roy, R. K. (2017). Generic versus branded medicines. *Journal of Natural Science, Biology and Medicine*, 8(1), 26–31. doi:10.4103/0976-9668.198351
- Demirel, S. K. (2013). *Nöroiktisat ve güven* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Karadeniz Teknik University.
- Diacon, S. ve Hesseldine, J. (2007). Framing effect and risk perception. *Journal of Economic Psychology*, 28(1), 31–52. doi:10.1016/j.joep.2006.01.003
- Drummond, M. F., Sculpher, M. J., Claxton, K., Stoddart, G. L. ve Torrance, G. W. (2015). *Methods for the economic evaluation of health care programmes* (4. baskı). Oxford University Press.
- Dumludağ, D. ve Ruben, E. (2015). Davranışsal iktisadın gelişimi. *İktisat ve Toplum*, 58, 4–9.
- Eaddy, M. T., Cook, C. L., O'Day, K., Burch, S. P. ve Cantrell, C. R. (2012). How patient cost-sharing trends affect adherence. *P & T*, 37(1), 45–55.
- Ellsberg, D. (1961). Risk, ambiguity, and the Savage axioms. *Quarterly Journal of Economics*, 75(4), 643–669.
- Ergün Gürcan, M. (2022). *Davranışsal maliye yaklaşımları ile vergi uyumunun artırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul University.
- Eser, R. ve Toigonbaeva, D. (2011). Psikoloji ve iktisadın birleşimi olarak davranışsal iktisat. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6, 287–321.
- Fischer, B., Telser, H., Zweifel, P., von Wyl, V., Beck, K. ve Weber, A. (2023). The value of a QALY towards the end of life and its implications. *Social Science & Medicine*, 332, 116092.
- Fischer, K. E., Koch, T., Kostev, K. ve Stargardt, T. (2017). The impact of physician-level drug budgets on prescribing behavior. *European Journal of Health Economics*, 19(2), 213–222. doi:10.1007/s10198-017-0875-9
- Frank, R. (2004). *Behavioral economics and health economics* (NBER Working Paper No. 10881). National Bureau of Economic Research.
- Göcekli, S. G. B. (2022). *Davranışsal iktisat ve beklenti teorisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Aydın Adnan Menderes University.
- Güven, B. (2021). Zihinsel muhasebe: Kuramsal bakış. *Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(7), 249–272.
- Hammond, J. S., Keeney, R. L. ve Raiffa, H. (2016). *Karar alma sürecindeki gizli tuzaklar*. Harvard Business Review Yayınları.
- Huang, W. H. ve Lu, C. T. (2025). The effect of hospital budgeting systems. *Cost Effectiveness and Resource Allocation*, 23, 22. doi:10.1186/s12962-025-00629-5
- Kahneman, D. ve Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica*, 47(2), 263–291.
- Kahneman, D., Knetsch, J. L. ve Thaler, R. H. (1991). Anomalies: The endowment effect. *Journal of Economic Perspectives*, 5(1), 193–206. doi:10.1257/jep.5.1.193
- Kairies-Schwarz, N., Rieger-Fels, M. ve Waibel, C. (2023). Cost-sharing or rebate. *Frontiers in Behavioral Economics*, 2, 1043188. doi:10.3389/frbhe.2023.1043188

- Kaplan, M. D. (2004). *Analysis of factors influencing consumer decision making* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir University.
- Karademir, Ö. (2020). *Rasyonellik ve sezgisellik ikilemi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya University.
- Kırmızıaltın, E. (2024). Davranışsal iktisat ve oy verme davranışı. *Fiscaeconomia*, 8(3), 1599–1616.
- Krieger, M. ve Felder, S. (2011). Can decision biases improve insurance outcomes? *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 10(6), 2560–2577. doi:10.3390/ijerph10062560
- Loewenstein, G., Brennan, T. ve Volpp, K. G. (2007). Asymmetric paternalism. *JAMA*, 298(20), 2415–2417. doi:10.1001/jama.298.20.2415
- Luoto, J. ve Carman, K. G. (2014). *Behavioral economics guidelines with applications for health interventions*. Inter-American Development Bank. doi:10.18235/0009206
- MacKillop, E. ve Sheard, S. (2018). Quantifying life. *Social Science & Medicine*, 211, 359–366. doi:10.1016/j.socscimed.2018.07.004
- Milstein, B., Homer, J., Briss, P., Burton, D. ve Pechacek, T. (2011). Why behavioral interventions are needed. *Health Affairs*, 30(5), 823–832. doi:10.1377/hlthaff.2010.1116
- Mola, H. (2023). *Tüketici tercihleri ve öz kontrol* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum Teknik University.
- Neyse, L. (2019). *Davranışsal iktisat çerçevesinde güven* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul University.
- Nimdet, K., Chaiyakunapruk, N., Vichansavakul, K. ve Ngorsuraches, S. (2015). Willingness-to-pay per QALY. *PLoS ONE*, 10(4), e0122760. doi:10.1371/journal.pone.0122760
- Ofori-Asenso, R. (2015). WHO prescribing indicators. *Journal of Pharmacology and Pharmacotherapeutics*, 7, 51–54. doi:10.4103/0976-500X.179352
- Özdilek, E. ve Akal, M. (2020). Richard Thaler’in görüşleri. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 5(13), 240–250. doi:10.25204/iktisad.731887
- Özemer, O. (2010). Temel farmakoeкономи ilkeleri. *İyi Klinik Uygulamalar*, 10–20.
- Persky, J. (1995). Retrospectives: The ethology of homo economicus. *Journal of Economic Perspectives*, 9(2), 221–223.
- Reed, D. D., Niileksela, C. R. ve Kaplan, B. A. (2013). Behavioral economics tutorial. *Behavior Analysis in Practice*, 6(1), 34–54. doi:10.1007/BF03391790
- Serim, H. ve Arıkan, G. (2021). Sağlık hizmetlerinde davranışsal iktisat. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(32), 1352–1375. doi:10.21076/vizyoner.872680
- Shafir, E., Diamond, P. ve Tversky, A. (1997). Money illusion. *Quarterly Journal of Economics*, 112(2), 341–374. doi:10.1162/003355397555208
- Spotts, E. K., Clemens, K. S. ve Faasse, K. (2025). Attribute framing and medications. *Journal of Behavioral Medicine*, 48, 523–535. doi:10.1007/s10865-025-00562-1
- Squires, H., Chilcott, J. ve Akehurst, R. (2016). Public health economic models. *International Journal of Public Health*, 61, 289–298. doi:10.1007/s00038-015-0775-7
- Şahin, O. N. (2022). Zihinsel muhasebe. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 82–108.
- Şentürk, F. ve Fındık, H. (2014). Beklenti teorisi perspektifi. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(42), 127–139.
- Taşdemir, M. (2006). Dinamik genel denge modelleri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(12), 114–129.

- Tepeler, M. İ. ve Akan, Y. (2023). Davranışsal iktisadın gelişimi. *ANASAY*, 7(26), 64–77. doi:10.33404/anasay.1378528
- Thaler, R. H. (1980). Toward a positive theory of consumer choice. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 1(1), 39–60.
- The Decision Lab. (t.y.). *Mental accounting*. <https://thedecisionlab.com/biases/mental-accounting>
- Tonin, F. S., Aznar-Lou, I., Pontinha, V. M., Pontarolo, R. ve Fernandez-Llimos, F. (2021). Principles of pharmacoeconomic analysis. *Pharmacy Practice*, 19(1), 2302. doi:10.18549/PharmPract.2021.1.2302
- Tripathi, S. ve Bhattacharya, S. (2018). Patient perception of generic medicines. *Indian Journal of Pharmacy Practice*, 11(2).
- Uğurlu, G. ve Yıldırım, M. (2023). Halk sağlığında davranışsal ekonomi. *Halk Sağlığı Araştırma ve Uygulamaları Dergisi*, 1(1), 27–34. doi:10.5281/zenodo.10432049
- Ünal, R. (2016). Z kuşağı tüketici davranışları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(6), 574–587.
- van Winssen, K. P. M., van Kleef, R. C. ve van de Ven, W. P. M. M. (2016). The demand for health insurance and behavioural economics. *European Journal of Health Economics*, 17, 653–657.
- Wang, H., Rowen, D. L. ve Brazier, J. E. (2023). Discrete choice experiments. *Applied Health Economics and Health Policy*, 21, 405–418. doi:10.1007/s40258-023-00794-9
- Wolfenstetter, S. B. ve Wenig, C. M. (2011). Costing of physical activity programmes. *Health Economics Review*, 1, 17. doi:10.1186/2191-1991-1-17
- Yalçın Balçık, P. ve Şahin, B. (2013). Maliyet etkililik analizi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 16(2), 121–134.
- Yaylalı, M. (2003). *Mikroiktisat* (3. baskı). Beta Yayınları.
- Yiğit, A. G. ve Yiğit, M. (2019). Sınırlı rasyonalite. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16), 19–34. doi:10.33692/avrasyad.543719
- Zietse, M., van der Zeeuw, S. L. ve Gebbink, A. S. K. (2025). Cost-effective drug use. *Applied Health Economics and Health Policy*, 23, 183–195. doi:10.1007/s40258-024-00937-6

Bölüm 14

AFET HAZIRLIĞININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE GEREKLİLİĞİ

Sezai DEMİRDELEN¹

GİRİŞ

Bilimsel literatürde afet kavramının tanımı ve terminolojisi konusunda günümüze kadar genel kabul görmüş ortak bir çerçeve oluşturulamamıştır. Bunun temel nedenlerinden biri, her mesleki disiplinin afeti kendi uzmanlık alanının perspektifi doğrultusunda ele alması ve bu tanımların disiplinler arasında bütüncül biçimde benimsenememesidir. Ayrıca afetlerin, farklı potansiyellerin harekete geçmesiyle ortaya çıkan ve değişken dinamikler sergileyen karmaşık olgular olması, tek bir tanımın tüm durumları kapsamasını güçleştirmektedir. Afetlere yol açan risk unsurlarının çeşitliliği, bu risklere odaklanan disiplinlerin özgün yaklaşımları ve toplumların algı düzeylerindeki farklılıklar, afet kavramı üzerinde tanımsal bir birlik sağlanmasını zorlaştıran başlıca etkenler arasında yer almaktadır (Eryılmaz vd., 2021). Bu bağlamda, afet yönetimi alanında ulusal ölçekte temel referans kabul edilen 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'da afet kavramı daha işlevsel ve uygulamaya dönük bir çerçevede tanımlanmıştır. 5902 sayılı kanunda afet; *“toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olaylar”* olarak ifade edilmektedir. Bu tanım, afet olgusunu yalnızca olayın kaynağıyla değil, ortaya çıkardığı sonuçlar ve toplumsal yaşam üzerindeki etkileriyle birlikte ele alarak, afet yönetimi süreçlerine bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 2009).

Bütünleşik afet yönetimi sistemi, afetlerin neden olduğu zararların en aza indirilmesi ve toplumsal direncin artırılması amacıyla birbirini tamamlayan dört

¹ Öğr. Gör., Ardahan Üniversitesi, Nihat Delibalta Gölü Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, sezaidemirdelen@ardahan.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-4395-4560

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak TARAP(Türkiye Afet Risk Azaltma Planlaması) ve TAMP (Türkiye Afet Müdahale Planlaması) kapsamında Türkiye’de risk yönetimi ve afet hazırlığı açısından önemli bir kurumsal bakış açısı sunmaktadır. Yapılan değerlendirmeler kapsamında etkin planlama mekanizması, teorik ve pratik süreklilik, gözlem ve değerlendirme bu mekanizmalarının güçlendirilmesine bağlıdır. Bu hususta TARAP kapsamında yerel düzeydaki paydaşların ve toplumun daha aktif katılım sağlaması önem arz etmektedir. Ayrıca afet hazırlığı ve müdahale kapsamından TAMP da yer alan hususlar doğrultusunda düzenli tatbikatların artırılması ve kurumlar arası koordinasyonun güçlendirilmesi önalidir. Toplum temelli afet yönetimi anlayışı bütünleşik afet yönetimi kapsamında eğitim ve tatbikatlar ile farkındalıkların artırılması gerekmektedir. TAMP’a bağlı olan kurumlar da ve sivil toplum kuruluşlarında kapasitesinin artırılması ve afet yönetimine karşı bütüncül bakış açısı ile yaklaşılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2014a). *Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü*. T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2014b). *Afetlere hazırlıkta birlikte hareket etme ve toplumsal güç birliğinin önemi*. <https://bugundepremolsaydi.wordpress.com/2014/05/28/afetlere-hazirlikta-birlikte-hareket-etme-ve-toplumsal-guc-birliginin-onemi/>
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2022). *Türkiye afet müdahale planı (TAMP)*. <https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-plani>
- Anılan, T. ve Yuksek, O. (2017). Perception of flood risk and mitigation. *Natural Hazards Review*, 18(2), 05016006.
- Azad, M. A. K., Uddin, M. S., Zaman, S. ve Ashraf, M. A. (2019). Community-based disaster management. *Asia-Pacific Journal of Rural Development*, 29(2), 135–160.
- Basolo, V., Steinberg, L. J., Burby, R. J., Levine, J., Cruz, A. M. ve Huang, C. (2009). Disaster preparedness. *Environment and Behavior*, 41(3), 338–364.
- Bhagat, S. N. (2013). Community-based disaster management strategy in India. *PDEU Journal of Energy and Management*, 2(1), 11–17.
- Bozkurt, Ö. ve Çiçekdağı, H. İ. (2022). İl afet risk azaltma planları sonrası yatırımlar. *Afet ve Risk Dergisi*, 5(1), 109–121.
- Buckland, J. ve Rahman, M. (1999). Community-based disaster management. *Disasters*, 23(2), 174–191.
- Burke, S., Bethel, J. W. ve Foreman, A. B. (2012). Disaster preparedness among Latino farmworkers. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 9(9), 3115–3133.
- Chilton, J. M. ve Alfred, D. (2017). Emergency preparedness education. *Nurse Educator*, 42(4), 212–216.
- Comfort, L. K. (2007). Crisis management in hindsight. *Public Administration Review*, 67(Suppl. 1), 189–197. doi:10.1111/j.1540-6210.2007.00827.x
- DeBastiani, S. D., Strine, T. W., Vagi, S. J., Barnett, D. J. ve Kahn, E. B. (2015). Household preparedness. *Health Security*, 13(5), 317–326.
- Eryılmaz, M., Tezel, O. ve Ulusoy, S. (2021). Afet: Tanımı ve sınıflaması. Ş. Köse (Ed.), *Afetler ve enfeksiyonlar* (ss. 1–5). Türkiye Klinikleri.

- Guo, C., Sim, T. ve Su, G. (2021). Individual disaster preparedness. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), 1649.
- Hung, L. S. (2017). Household hazard preparedness. *Natural Hazards*, 87(2), 1057–1081.
- Huq, S. M. S. (2016). Community-based disaster management in Bangladesh. *European Journal of Research in Social Sciences*, 4(2).
- International Organization for Standardization. (2019). *ISO 22301:2019 security and resilience—Business continuity management systems—Requirements*. ISO.
- Jahangiri, K., Izadkhah, Y. O. ve Tabibi, S. J. (2011). Community-based disaster management. *Disaster Prevention and Management*, 20(1), 82–94.
- Kadioğlu, M. (2008). Modern bütünlük afet yönetimi. M. Kadioğlu ve E. Özdamar (Ed.), *Afet zararlarını azaltmanın temel ilkeleri* (ss. xx–xx). JICA Türkiye Ofisi.
- Kim, H. ve Zakour, M. (2017). Disaster preparedness among older adults. *Journal of Social Service Research*, 43(4), 498–509.
- Kyne, D., Cisneros, L., Delacruz, J., Lopez, B., Madrid, C., Moran, R. ... Silva, M. F. (2020). Disaster preparedness for hurricanes. *Progress in Disaster Science*, 5, 100061.
- Resmî Gazete. (2009, June 17). *Kanun No. 5902*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090617-1.htm>
- Shi, P., Liu, J., Yao, Q., Tang, D. ve Yang, X. (2007). *Integrated disaster risk management of China*. <http://www.oecd.org/dataoecd/52/14/38120232.pdf>
- Soybir, H. ve Gökaşan, T. A. (n.d.). *Afet yönetiminde kriz iletişimi ve koordinasyon*.
- Wakui, T., Agree, E. M., Saito, T. ve Kai, I. (2017). Disaster preparedness among older adults. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 11(1), 31–38.
- World Health Organization. (2017). *Emergency response framework* (2.1 ed.). WHO.
- Zhang, X., Yi, L. ve Zhao, D. (2013). Community-based disaster management in China. *Natural Hazards*, 65(3), 2215–2239.

Bölüm 15

II. MEŞRUTİYET'İN İLAN SÜRECİ

İbrahim ÖZCANLI¹

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet döneminde meydana gelen gelişmeleri, meşrutiyetin iç ve dış nedenlerini ve sonuçlarını doğru biçimde değerlendirebilmek için, II. Abdülhamit'in 1876 yılında tahta çıktığı ilk döneme ve bu süreçte ortaya çıkan siyasal, sosyal hareketlenmelere ve düşünce akımlarına değinmek gerekmektedir (Karpaz, 2010). Bu bağlamda II. Meşrutiyet'in ilanı, Osmanlı toplumunun yönetime doğrudan gösteremediği tepkilerin, aydınlar ve askerî çevreler aracılığıyla siyasal bir nitelik kazanması olarak değerlendirilebilir (Ortaylı, 2018). Meşrutiyetçi düşünce; baskıcı yönetim anlayışından kurtulma, yasakları aşma ve devleti içinde bulunduğu siyasal ve toplumsal kriz ortamından çıkarma çabasının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Zürcher, 2019).

1876 Anayasası, yani Kanun-ı Esasi, 1860'lı yıllardan itibaren Osmanlı Devleti'nde gelişen aydınlanmacı ve anayasal düşüncelerin bir sonucu olarak hazırlanmıştır (Mardin, 2006). Bu anayasa, Türkiye'de modern siyasal sistemin resmî başlangıcı olarak kabul edilmektedir. I. Meşrutiyet'in ilanında etkili olan Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi aydınlar, Avrupa'daki anayasal monarşi uygulamalarından etkilenmiş ve bu yönetim biçiminin Osmanlı Devleti'ne uyarlanabileceğini savunmuşlardır (Berkas, 2017). Zamanla devlet yönetiminde söz sahibi olan bazı bürokratların da bu görüşleri benimsemesiyle, 1870'li yıllarda Osmanlı Devleti'nin içine girdiği siyasal ve ekonomik bunalım ortamında, Mithat Paşa'nın öncülüğünde Sultan Abdülaziz tahttan indirilmiş ve yerine V. Murat geçirilmiştir (Ortaylı, 2018). Ancak V. Murat'ın ruh sağlığının bozuk olması nedeniyle kısa sürede görevden alınması üzerine, meşrutiyeti ilan etme şartıyla II. Abdülhamit Osmanlı Devleti'nin 34. padişahı olarak tahta çıkmıştır. I. Meşrutiyet yaklaşık bir buçuk yıl sürmüştür; 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) gerekçe

¹ Öğr. Gör. Dr, Çukurova Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, ibrahimozcanli.001@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-3146-6167

KAYNAKÇA

- Adanır, F. (2001). *Makedonya sorunu*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ahmad, F. (2007). *Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu*. Kaynak Yayınları.
- Ahmad, F. (2014). *İttihat ve Terakki*. Kaynak Yayınları.
- Berkes, N. (2017). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. Yapı Kredi Yayınları.
- Deringil, S. (1998). *İktidarın sembolleri ve ideoloji*. İletişim Yayınları.
- Findley, C. V. (1989). *Ottoman civil officialdom*. Princeton University Press.
- Karal, E. Z. (2011). *Osmanlı tarihi* (Cilt VIII). Türk Tarih Kurumu.
- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı'dan günümüze elitler ve toplum*. Timaş Yayınları.
- Mardin, Ş. (1991). *Türk modernleşmesi*. İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2006). *Jön Türklerin siyasi fikirleri*. İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2018). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. Kronik Kitap.
- Özbudun, E. (2003). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e siyasal düşünce*. Türk Tarih Kurumu.
- Quataert, D. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*. İletişim Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiye'de siyasal partiler* (Cilt I). İletişim Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2010). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. İletişim Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2019). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. İletişim Yayınları.

Bölüm 16

PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ: KAVRAMSAL TEMELLER, KURAMSAL YAKLAŞIMLAR VE GÜNCEL ARAŞTIRMA BULGULARI

Egemen HANIMOĞLU¹

1. GİRİŞ

Psikolojik iyi oluşun incelenmesi, psikolojinin yöneliminde temel bir dönüşümü temsil eder: patolojiye, işlev bozukluğuna ve eksikliklere odaklanan tek yönlü bakıştan; optimal insan işlevselliği ve gelişiminin ne olduğuna odaklanan bir yaklaşıma geçiş. Son otuz yılda psikolojik iyi oluş, ikincil bir ilgi alanı olmaktan çıkarak pozitif psikoloji, sağlık psikolojisi, eğitim psikolojisi ve klinik uygulamada merkezi bir yapı hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, ruhsal bozukluğun yokluğunun ruh sağlığının varlığıyla eşdeğer olmadığı ve iyi oluşu artırmanın bozukluğu tedavi etmek kadar önemli olabileceği yönündeki artan farkındalığı yansıtmaktadır (Ryff, 2014).

Psikolojik iyi oluş; anlık mutluluk ya da yaşam doyumunun ötesine geçer. İnsanın potansiyelini gerçekleştirmesi, yaşamın zorluklarıyla anlamlı biçimde ilişki kurması ve amaç, gelişim ve olumlu ilişkiler gibi boyutları beslemesi ile ilgilidir. Bu nedenle psikolojik iyi oluş, insan gelişimini nasıl kavramsallaştırdığımızdan eğitim sistemlerini nasıl tasarladığımıza, ruh sağlığı hizmetlerini nasıl sunduğumuzdan sosyal politikaları nasıl yapılandırdığımıza kadar geniş bir alanda belirleyici sonuçlar doğurur. Psikolojik iyi oluşu anlamak; sadece işlev bozukluğunun yokluğunu değil, gelişimin ve “iyi oluşun” varlığını hedefleyen psikologlar, eğitimciler, danışmanlar ve politika yapımcılar için kritik önemdedir.

1.1 Psikoloji, Eğitim ve Ruh Sağlığı İçin Önemi

Psikolojik iyi oluşun önemi, kuram ve uygulamanın birçok alanına yayılır. Psikolojide iyi oluş araştırmaları; insan motivasyonu, duygu düzenleme,

¹ Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, chanimoglu@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-7734-5013

geliştirilebilir. Bugünkü temel görev, bu bilgiyi yaygın uygulamaya dönüştürerek herkesin potansiyelini gerçekleştirebileceği koşulları güçlendirmektir.

KAYNAKÇA

- Al-Hendawi, M., Sakellari, E., Bougmiza, I. ve Khaled, S. M. (2024). A PERMA model approach to well-being: A psychometric properties study. *BMC Psychology*. <https://doi.org/10.1186/s40359-024-01909-0>
- Brandel, M., Vescovelli, F. ve Ruini, C. (2017). Beyond Ryff's scale: Comprehensive measures of eudaimonic well-being in clinical populations. A systematic review. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 24(6), O1524–O1546. <https://doi.org/10.1002/cpp.2104>
- Butler, J. ve Kern, M. L. (2016). The PERMA-Profler: A brief multidimensional measure of flourishing. *International Journal of Wellbeing*, 6(3), 1–48. <https://doi.org/10.5502/ijw.v6i3.526>
- Chan, W. C. H., Fung, Y. L., Chien, W. T. ve Thompson, D. R. (2019). Developing a brief version of Ryff's Scale to assess the psychological well-being of adolescents in Hong Kong. *European Journal of Psychological Assessment*, 35(3), 414–422. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000403>
- Dierendonck, D. van, Díaz, D., Rodríguez-Carvajal, R., Blanco, A. ve Moreno-Jiménez, B. (2022). Interventions to enhance eudaimonic psychological well-being: A meta-analytic review with Ryff's Scales of Psychological Well-being. *Applied Psychology: Health and Well-Being*. <https://doi.org/10.1111/aphw.12398>
- Ferrand, C., Martinet, G. ve Durmaz, N. (2014). Psychological need satisfaction and well-being in adults aged 80 years and older living in residential homes: Using a self-determination theory perspective. *Journal of Aging Studies*, 30, 104–111. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2014.04.004>
- Friedman, E. M., Ruini, C., Foy, R., Jaros, L., Sampson, H. ve Ryff, C. D. (2017). Lighten UP! A community-based group intervention to promote psychological well-being in older adults. *Aging & Mental Health*, 21(2), 199–205. <https://doi.org/10.1080/13607863.2015.1093605>
- Gao, J., McLellan, R. ve Bryce, C. (2018). Using Ryff's scales of psychological well-being in adolescents in mainland China. *BMC Psychology*, 6(1), 17. <https://doi.org/10.1186/s40359-018-0231-6>
- Giuntoli, L., Ceccarini, F., Sica, C. ve Caudek, C. (2021). The different roles of hedonic and eudaimonic motives for activities in predicting functioning and well-being experiences. *Journal of Happiness Studies*, 22(4), 1657–1671. <https://doi.org/10.1007/s10902-020-00290-0>
- Goodman, F. R., Disabato, D. J., Kashdan, T. B. ve Kauffman, S. B. (2018). Measuring well-being: A comparison of subjective well-being and PERMA. *The Journal of Positive Psychology*, 13(4), 321–332. <https://doi.org/10.1080/17439760.2017.1388434>
- Heshmati, S., Oravec, Z., Brick, T. R., Roeser, R. W., Mather, M., Kang, J. ve Moskowitz, J. T. (2023). Momentary PERMA: An adapted measurement tool for studying well-being in daily life. *Journal of Happiness Studies*, 24(7), 2237–2261. <https://doi.org/10.1007/s10902-023-00684-w>
- Karasawa, M., Curhan, K. B., Markus, H. R., Kitayama, S. S., Love, G. D., Radler, B. T. ve Ryff, C. D. (2011). Cultural perspectives on aging and well-being: A comparison of Japan and the United States. *International Journal of Aging & Human Development*, 73(1), 73–98. <https://doi.org/10.2190/AG.73.1.d>
- Kern, M. L., Waters, L. E., Adler, A. ve White, M. A. (2015). A multidimensional approach to measuring well-being in students: Application of the PERMA framework. *The Journal of Positive Psychology*, 10(3), 262–271. <https://doi.org/10.1080/17439760.2014.936962>
- Kulandaïammal, A., Ganesan, M. ve Subasree, R. (2024). Effects of mindfulness-based strengths practice (MBSP) among women undergraduates in enhancing positive mental health. *British Journal of Guidance & Counselling*. <https://doi.org/10.1080/03069885.2024.2429396>
- Matsuyuki, M. (2011). *An examination of the process of forgiveness and the relationship among state forgiveness, self-compassion, and psychological well-being experienced by Buddhists in the United States* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). University of Kentucky.

- Nava, S. M. G., Ollua, P. B., Vega, C. Z. ve Soria, M. S. R. (2018). Psychometric analysis of the Ryff's Psychological Well-Being Scales in students of four Mexican universities. *Psychology*, 9(13), 2694–2712. <https://doi.org/10.4236/psych.2018.913154>
- Nunes, S., Mourão, P. R. ve Sousa, C. (2023). A systematic review on well-being and ill-being in working contexts: Contributions of self-determination theory. *Personnel Review*, 52(9), 2232–2257. <https://doi.org/10.1108/PR-11-2021-0812>
- Qi, M., Cui, J., Li, X. ve Han, Y. (2024). Why do people with high mindfulness experience greater eudaimonic well-being? Integrating self-determination theory and the mindfulness reperceiving model. *The Journal of Psychology*, 159(2), 175–196. <https://doi.org/10.1080/00223980.2024.2431198>
- Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being.
- Ryff, C. D. (2014). Psychological well-being revisited: Advances in the science and practice of eudaimonia. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 83(1), 10–28. <https://doi.org/10.1159/000353263>
- Scheaua, I. (2023). Web of well-being: Re-examining PERMA and subjective well-being through networks. *The Journal of Positive Psychology*, 19(4), 589–603. <https://doi.org/10.1080/17439760.2023.2209538>
- Sedeh, M. S., Shokri, O., Nouri, A. ve Taghvaei, D. (2024). The effectiveness of PERMA model education on university students' well-being. *Journal of Education and Health Promotion*. https://doi.org/10.4103/jehp.jehp_840_23
- Shaik, S. A., Siddiqui, S. ve Shenoy, S. (t.y.). A normative study assessing the factorial validity of the PERMA Profiler in Indian emerging adult women. *Journal of Mental Health and Human Behaviour*. https://doi.org/10.4103/jmhbb.jmhbb_237_23
- Stavraki, M., Lampropoulou, A., Lianos, P. G. ve Giovazolias, T. (2022). Brief version of the Ryff Psychological Well-Being Scales for children and adolescents: Evidence of validity. *Psicothema*, 34(3), 424–432. <https://doi.org/10.7334/psicothema2021.235>
- Waits, J. B. (2017). *A randomized controlled study examining the effectiveness of a gratitude intervention and an optimism intervention on well-being: Moderating effects of personality disposition and social support* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). University of Southern Mississippi.
- Weiss, L. A. (2016). *Direction: Happiness: Improving well-being of vulnerable groups* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). University of Twente. <https://doi.org/10.3990/1.9789036541817>
- Yang, Y., Hu, Y., Zeng, Z., Tan, Y. ve Cheng, X. (2024). The validation of Chinese version of workplace PERMA-profiler and the association between workplace well-being and fatigue. *BMC Public Health*, 24(1), 1129. <https://doi.org/10.1186/s12889-024-18194-6>

Bölüm 17

DİJİTAL ÇAĞDA TÜKETİMİN DÖNÜŞÜMÜ: PAYLAŞIM EKONOMİSİ ÜZERİNE BİR LİTERATÜR TARAMASI

Selim YENEN¹

GİRİŞ

Girişimciler, yenilikçiler, mevcut işletmeler, medya yorumcuları ve akademik araştırmacılar arasında paylaşım ekonomisinin doğası ve etkileri konusunda büyük ilgi var. Aslında bu ilginin büyük bir kısmı, Silikon Vadisi'nde yapılan iki paylaşım ekonomisi platformunun başarı hikayelerinden kaynaklanmaktadır. Airbnb, insanların kendi evleri de dâhil olmak üzere konutlarını kısa süreli olarak kiralamalarını sağlayan çevrimiçi taraflar arası platform ve Uber, taksi ve “yolculuk paylaşımı” hizmetleri sunan çevrimiçi platform. Her iki platform da, kısa bir sürede girişimci bir start-up şirketinden milyarlarca dolarlık uluslararası bir şirkete dönüşmüş olmasıyla değişen tüketici profil ve isteklerine yanıt verebilmenin meyvesini yemişlerdir (Lashinsky, 2015; Martin, 2016).

İşbirlikçi tüketim ya da paylaşım ekonomisi, tüketimin çeşitli alanlarında etkisini göstermiştir. Bilinçli tüketicilerin sahip olmak yerine kullanım paylaşımını temele alan bir yaklaşımdır. Konaklama ve seyahat sektörlerinden ev aletlerine ve kullanılmayan kıyafetlerine kadar kullanıcıların geleneksel alışkanlıklarının algılanış şeklini değiştirmiştir. Yıllardır geleneksel hizmetlerin uygulandığı sektörler, artık insan ve beceriler, sağlık, lojistik, finansal hizmetler, mallar, konaklama, eğitim, ulaşım gibi paylaşım ekonomisinin etkisi altındadır (Biswas vd., 2015).

YÖNTEM

Bu çalışma, işbirlikçi tüketim alanındaki yönelimlerin bazılarını incelemek amacıyla Sistematik Literatür Taraması yöntemiyle hazırlanmıştır. Veri toplama sürecinde Google Akademik ve ScienceDirect veri tabanları kullanılmış;

¹ Öğr. Gör. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Ula Ali Koçman Meslek Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, selimyen45@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-2208-4116

Özellikle sürdürülebilirlik temalı mesajların influencerlar aracılığıyla yaygınlaştırılması, çevresel farkındalığın artmasına katkı sağlayacaktır.

Gelecek araştırmalara yönelik olarak ise paylaşım ekonomisinin bireyler üzerindeki uzun vadeli psikolojik etkileri, mülkiyetsiz yaşam tarzının öz-saygı ve kimlik algısı üzerindeki sonuçları ampirik yöntemlerle daha ayrıntılı biçimde incelenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akel, G. (2020). Evaluation of sharing economy in experiential appealing. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 26, 53-66.
- Archpru Akaka, M., Vargo, S. L. & Lusch, R. F. (2012). An exploration of networks in value cocreation: A service-ecosystems view. *Special issue – Toward a better understanding of the role of value in markets and marketing* (ss. 13–50). Emerald Group Publishing Limited. [https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/s1548-6435\(2012\)0000009006/full/html](https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/s1548-6435(2012)0000009006/full/html)
- Belk, R. (2014). You are what you can access: Sharing and collaborative consumption online. *Journal of Business Research*, 67(8), 1595–1600.
- Biswas, R., Pahwa, A. & Sheth, M. (2015). *The rise of the sharing economy: The Indian landscape*. Ernst & Young LLP.
- Botsman, R. ve Foley, K. (2010). *What's mine is yours*. Tantor Media, Incorporated. https://tantor.com/SellSheets/1920_MineIsYours.pdf
- Casaló, L. V., Flavián, C. & Ibáñez-Sánchez, S. (2020). Influencers on Instagram: Antecedents and consequences of opinion leadership. *Journal of Business Research*, 117, 510–519.
- Chen, F., Zhang, L., Tsai, F.-S. ve Wang, B. (2024). A networking view of collaborative consumption on social media: Integrating value-in-exchange and value-in-use into value co-creation. *Management Decision*. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/md-04-2023-0614/full/html>
- Edelman, B. G. & Luca, M. (2014). *Digital discrimination: The case of Airbnb.com* (Harvard Business School NOM Unit Working Paper No.14-054). https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2377353
- Ert, E., Fleischer, A. & Magen, N. (2016). Trust and reputation in the sharing economy: The role of personal photos in Airbnb. *Tourism Management*, 55, 62–73. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2016.01.013>
- Heinrichs, H. (2013). Sharing economy: A potential new pathway to sustainability. *GAIA – Ecological Perspectives for Science and Society*, 22(4), 228.
- Kathan, W., Matzler, K. & Veider, V. (2016). The sharing economy: Your business model's friend or foe? *Business Horizons*, 59(6), 663–672.
- Kim, D. Y. & Kim, H.-Y. (2021). Trust me, trust me not: A nuanced view of influencer marketing on social media. *Journal of Business Research*, 134, 223–232.
- Lashinsky, A. (2015). *Uber: An oral history*. Fortune.
- Martin, C. J. (2016). The sharing economy: A pathway to sustainability or a nightmarish form of neoliberal capitalism? *Ecological Economics*, 121, 149–159.
- Morton, F. S., Zettelmeyer, F. & Silva-Risso, J. (2003). Consumer information and discrimination: Does the internet affect the pricing of new cars to women and minorities? *Quantitative Marketing and Economics*, 1(1), 65–92. <https://doi.org/10.1023/A:1023529910567>
- Öztürk, E. & Arıkan, Ö. U. (2022). Dijital paylaşım ekonomisi platformlarının sürdürülebilirlik bağlamında incelenmesi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 14(26), 241–258.
- Schwanholz, J. ve Leipold, S. (2020). Sharing for a circular economy? An analysis of digital sharing platforms' principles and business models. *Journal of Cleaner Production*, 269, 122327.

Bölüm 18

TÜRKİYE'DE BALIK İSİMLENDİRMESİ: BİLİMSEL VE YEREL YAKLAŞIMLAR*

Ömer Tuğrul KARA¹
Suat DİKEL²

GİRİŞ

Türkiye, su kaynakları ve biyolojik çeşitlilik açısından zengin bir ekosisteme sahiptir. Bu bağlamda, balıkların küresel önemi ülkemizde daha da belirgin ve somut bir şekilde karşımıza çıkar. Dünya üzerinde tanımlanmış yaklaşık 60 bin omurgalı türünün neredeyse yarısından fazlasını (yaklaşık 32 bin tür) oluşturan balıklar, Türkiye'nin denizlerinde, nehirlerinde ve göllerinde de benzer bir ağırlığa sahiptir. Üç tarafı denizlerle çevrili, sayısız akarsu ağı ve tatlı su kaynağına ev sahipliği yapan Anadolu coğrafyasında, balıklar yalnızca bir “canlı grubu” olmanın ötesinde, ekolojik dengenin temel taşı, kültürel mirasın canlı bir parçası ve sürdürülebilir geçim kaynaklarının vazgeçilmezidir. Karadeniz'in hamsisi, Marmara'nın lüferi, Boğaz'ın palamutu, Göller Bölgesi'nin sazani ve alabalığı sadece birer besin kaynağı değil; aynı zamanda yöre insanının kimliği, festivalleri, şairleri ve hatıraları ile iç içe kültürel sembollerdir.

Türk kültüründe balık, özellikle göl ve nehir kıyılarında yaşayan Türk topluluklarında bereket, refah ve bolluk timsali olarak görülür. Evlilikte mutluluk ve üremenin simgesi; Türk kozmolojisinde gök gürültüsünün hayvan biçimli timsali olduğu ifade edilir (Çoruhlu, 2011, s. 167). Clauson (1972), Etimolojik Sözlüğü'nde genel Türk dili içinde “balık” sözcüğü için üç farklı anlam verir: İlk anlamı, 8. yüzyıldan itibaren örnekleri görülen, özellikle Yakutçada aynı şekilde kullanılan, suda yaşayan canlı ifadesidir. İkinci anlamı, Moğolcadan

* Bu çalışma aynı adla 22-23 Haziran 2025 tarihinde düzenlenen 10. Uluslararası Çukurova Tarım ve Veteriner Bilimleri Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, tkara@cu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-5418-7718

² Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Su Ürünleri Yetiştiriciliği Bölümü, dikel@cu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-5728-7052

- Canlının taşıdığı somut nitelikler (hacim, boyut, görüntü özellikleri vb.) ve türü ayırt edici diğer özellikler, onun adlandırılmasında belirleyici olmuştur.
- Türkçede balıklara verilen adlar arasında komşu coğrafyalardan özellikle Grekçe kökenli sözcüklerin sayıca fazla olduğu göze çarpmaktadır. Coğrafi yakınlık, ticari ilişkiler ve kültür alışverişi gibi etkenlerin bu sonuçta etkili olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında, uzak Batı dillerinden alıntıların oranı daha düşüktür.
- Yabancı kökenli tür adlarına karşılık olarak halk tarafından üretilen ve zamanla dile yerleşen Türkçe karşılıkların, akademik çalışmalar ve terimleştirme süreçlerinde dikkate alınması gerekmektedir. Bu tür sözcüklerin bilimsel yayınlar ve referans kaynaklarda yer bulması, Türkçenin teknik ve bilimsel alanlarda daha etkin kullanımına katkıda bulunacaktır.

Bilimsel isimlendirme sayesinde, balıkların korunması gereken türleri ayırt etmek daha kolaydır. Yerel isimler ise toplumsal bilinçlenme ve eğitim süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Balıkların isimlendirilmesi sadece bir etiketleme, betimleme işlemi değildir aynı zamanda etnobiolojinin temelini oluşturan insan-doğa ilişkisini güçlendirir. Balıklara verilen bilimsel isimler türlerin tüm dünyada tanınmasını sağlarken yerel isimler ise o ülkenin kültürel mirasının korunmasını sağlar. Bu kapsamda evrensel verilenler kadar yöresel verilen isimler de önemlidir.

KAYNAKÇA

- Ağca, F. & Azılı, K. (2021), Dilbilimsel etno-biyoloji açısından eski Türkçede “canlı” Kavramı, H. Yıldız ve A. Öztürk (Ed.), *Türkolojinin delikanlısı Seyyah Prof. Dr. İsmail Doğan armağanı* içinde (111-124), Erzurum: Fenomen.
- Atran, S. (1999), Folkbiology, R. Wilson and F. Keil (Ed.), *The MIT Encyclopedia of the cognitive sciences* içinde (s. 316–317), MIT Press, Cambridge, MA.
- Caferoğlu, A. (1960). Türkiye balık adları. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 10, 111-132.
- Clauson, G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- Çoruhlu, Y. (2011). *Türk mitolojisinin ana hatları*. İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- Dalfes, N. (1973), Etnobioloji, *Folkloru Doğru*, 31, 28-32.
- Efe, K. (2012). *Türkiye Türkçesi ağızlarında bitki ve hayvan isimleri*, Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Hunn, E. (1982). The utilitarian factor in folk biological classification, *American Anthropologist*, 84, 830-847.
- Hunn, E. S. & Brown, C. H. (2011). Linguistic ethnobiology, E. N. Anderson (Ed.), *Ethnobiology* içinde (319-333), Wiley-Blackwell.
- Kara, Ö. T. (2022). Etnoornitoloji bağlamında Türkçede kuşların isimlendirilmesi. (Ed. F. Toprak). *Anlam bilim araştırmaları I*, Ankara: Pegem Akademi, 47-79.
- Karpuz, H. Ömer (2006), Buldan ilçesinde kişi adları, *Buldan Sempozyumu Bildirileri*, s. 1-11.
- Kayalı, Y. (2016). Hint ve Türk mitolojilerinde balık motifi. *Akademik Bakış Dergisi*, 58, 252-265.
- Keskinsu, G. (2022). *Tatar-Başkurt-Çuvaş destanlarında hayvanların işlevlerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

- Millî Eğitim Bakanlığı (2026). *Balıklar*. Ankara: MEB Yayınları.
- Nelson, J. S. vd. (2004). *Common and scientific names of fishes from the United States, Canada, and Mexico*. Bethesda, MD: American Fisheries Society.
- Sağlık Şahin, G. S. (2019). Türkmen halk kültüründe ve edebiyatında balık. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(1), 183-196.
- Rásonyi-Nagy, L. (1927). *Valacho-Turcica*. Berlin.
- Uysal, İ. N. (2011). Türkçe balık adları üzerine bir inceleme. *Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi*, 4 (1), 91-97.
- Yearsley, G. K., Last, P. R. & Hoese, D. F. (2006). *Standard names of Australian fishes*. Hobart: Commonwealth Scientific and Industrial Research Organization.
- Yıldız, Ş. N. (2011). *Türk halk anlatılarında hayvan motifleri*. Yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

İNTERNET KAYNAKÇASI

<https://www.pultar.org/~mustafa/index.php?bal-305-k-adlar-3051> (Erişim Tarihi: 05.10.2025)